

Strategiplan for samisk kirkeliv Livskraftig og likeverdig

Pr oktober 2018

Til andre gangs hos Samisk kirkeråd og Kirkerådet

Innhold

Strategiplan for samisk kirkeliv	1
1. Innledning og visjon	4
1.1. Visjon og strategiske mål for samisk kirkeliv i Den norske kirke.....	4
2 Prinsipiell del	7
2.1. Teologisk grunnlag for samisk kirkeliv.....	7
2.2. Inkludering som grunnprinsipp.....	9
2.3. Forsoning som grunnperspektiv	10
2.4.Føringer fra Det lutherske verdensforbund og Kirkenes verdensråd	10
2.5.Lovgivning om samisk språk og samisk kirkeliv.....	11
3 Mål og strategier for arbeidet med samisk kirkeliv	11
3.1 Samisk språk og kultur i kirke og gudstjenesteliv	12
3.2 Samisk språk og kultur i trosopplæringa	17
3.3 Samisk diakoni	19
3.4 Dialog og forsoning	21
3.5 Rekruttering, kompetanse og fagutvikling	22
3.6 Samiske kunst og kulturuttrykk er en del av kirkens liv.....	23
3.7 Demokrati og likeverd	24
4. Samisk kirkeliv - livskraftig og likeverdig	25
4.1 Samisk språk og kultur i kirke og gudstjenesteliv	25
4.1.1 Eksempler på samiske gudstjenester og bruk av samisk språk og innhold i gudstjenesten	27
4.2 Samisk språk og kultur i trosopplæring	29
4.2.2. Samisk konfirmantleir	30
4.2.3 Samiske ungdomssamlinger.....	31
4.3 Samisk diakoni	31
4.3.1 Diakoniens menneskerettslige forankring.....	33
4.3.2 Diakoni til ulike grupper	33
4.3.2 Skaperverk og forvaltning.....	35
4.4 Dialog og forsoning	36
4.4.1 Samisk diakoni som en del av arbeidet med sannhet og forsoning.....	37
4.4.2 Arbeid med internkirkelig dialog som grunnlag for forsoning.....	38
4.4.3 Religionsdialog	39
4.5 Rekruttering, kompetanse og fagutvikling	40
4.6 Samiske kunst og kulturuttrykk er en del av kirkens liv.....	42
4.7 Demokrati og likeverd	44

4.7.1 Saemien åålmege	45
4.7.2 Samiske ungdommer og deres plass i kirkeliv og kirkens demokrati.....	46
4.7.3 Den norske kirkes arbeid med urfolksspørsmål	47

1. Innledning og visjon

(Innledning skrives senere)

(Leseveiledning)

Dette dokumentet er delt inn i tre hoveddeler. Første kapittel omtaler Den norske kirkes visjon for samisk kirkeliv. Her er en kort innføring i de ulike strategiske målene for samisk kirkeliv. Så følger kapittel 2, strategidelen med nærmere konkretiserte mål og strategier for ulike nivåer av Den norske kirkes arbeid med samisk kirkeliv. Strategidelen er inndelt i ulike tematiserte kapitler slik at kirkelige medarbeidere enklere kan finne frem til sitt arbeidsfelt. Kapittel 3 Prinsipiell del, omtaler prinsippene for Den norske kirkes arbeid med samisk kirkeliv.

1.1. Visjon og strategiske mål for samisk kirkeliv i Den norske kirke

Den norske kirkes visjon er *Meir himmel på jorda*.

Kyrkja vitnar i ord og gjerning om frelse, fridom og håp i Jesus Kristus ved å vere

- *Vedkjennande*

Vi vedkjenner trua på og tilber den treeinige Gud saman med den verdsvide kyrkja.

- *Open*

Vi er eit fellesskap prega av likeverd, deltaking og respekt for mangfald.

- *Tenande*

Vi viser miskunn, fremjar rettferd og vernar om skaparverket.

- *Misjonering*

Vi vitnar om Jesus Kristus lokalt og globalt.

Ut fra visjonen springer også Den norske kirkes visjon for samisk kirkeliv ut:

Samisk kirkeliv - livskraftig og likeverdig

For å nå visjonen har Kirkemøtet beskrevet sju strategiske mål. Innenfor disse målene vil denne strategiplanen gi retning for arbeidet med samisk kirkeliv slik at det blir og fortsatt kan være livskraftig og likeverdig.

Gudstenestelivet blomstrar

Gudstjenesten er et sted der den samiske befolkningen i hele Norge kan kjenne seg og sitt eget igjen i språk, uttrykksform og innhold. Gudstjenesten rommer også samisk kultur og tradisjon, og er en viktig arena for i praksis å forkynne og leve ut prinsippet om likeverdighet.

Gudstjenester i de samiske områdene i Norge er viktig for mange samer. Fra gammelt av har gudstjenesten vært en arena for kristent fellesskap og flere steder i Sápmi lever tradisjonen med å ha kirkehelger. For samer flest er det å kunne delta i samiske gudstjenester der de samiske språkene og samenes kristne tradisjoner ivaretas på en likeverdig måte viktig. Dette er grunnleggende for at samer skal oppleve et kirkeliv der de har tilhørighet.

Fleire søker dåp og trosopplæring

Samisk trosopplæring skal bidra til en systematisk og sammenhengende trosopplæring. Den skal vekke og styrke kristen tro, gi kjennskap til Den treenige Gud og bidra til livstolkning og livsmestring hos samiske barn og unge på en måte som ivaretar deres samiske tilhørighet og identitet. Kirkens trosopplæring utfordrer samiske barn og unge til engasjement og deltakelse i kirke og samfunnsliv. Dette gjelder for alle døpte i alderen 0-18 år.

Dåp og konfirmasjon har betydning og stor oppslutning i flere av de samiske områdene i Norge. På samme måte som kirkehelgene er viktige samlingsarenaer for samer, er dette betydningsfullt som møteplasser og kirkelige handlinger for familiene, der man samles for å markere overganger i barnas liv. Dåp, konfirmasjon og bryllup er store begivenheter i mange samiske familiers liv, fordi de bidrar til å opprettholde og å bygge relasjoner og kontakt i og mellom familier, slekt og generasjonene. Tradisjoner og samværsformer vil imidlertid variere avhengig av hvilket geografisk område man befinner seg i.

Kunst- og kulturuttrykk er ein del av kyrkja sitt liv

Kirkens arbeid med salmesang inkluderer både ivaretagelse og videreutvikling av den tradisjonelle åndelige salmesangen som samisk tradisjonsmusikk og nyskaping av samisk kirkemusikk. Kirken arbeider for at det skapes rom for ulike samiske uttrykk for kristen tro gjennom kunst og kultur, særlig for unge. Kirken arbeider også for at kirken er en relevant samarbeidspartner for samisk kulturliv ellers.

Salmesang er et sterkt kjennetegn på den kristne kirken i samisk kirkeliv. Samer bruker salmesang til å uttrykke sin tro, og salmesangen er en viktig faktor for å binde mennesker sammen i et trosfellesskap. Arbeid for å styrke salmesangen skjer ved både innsamling, dokumentasjon og revitalisering av gamle samiske salmer, melodier eller annen kristen musikk, og ved at kirken bidrar til nyskaping av samisk kirkemusikk. På den måten blir kirken en relevant samisk arbeidsplass for kirkemusikere. Økt synlighet av samisk kirkekunst og økt bruk av samiske håndverkstradisjoner i kirketekstiler bidrar til følelse av eierskap og tilhørighet. Kirken kan brukes mer som en samisk kulturarena og kirkens plass som kulturarena i det samiske samfunnet kan styrkes.

Kyrkja engasjerer seg i samfunnet

Samer i Norge opplever en kirke og et kirkeliv som rommer alle sider av livet. Samene har status som urfolk, og Den norske kirke slutter seg til den formelle konstitusjonelle status som samene har i Norge. Kirken tar tydelig standpunkt når menneskeverd og likeverdighet står på spill hos samene i Norge og andre urfolk i verden. Den norske kirke er på alle nivå en tydelig aktør i internasjonale forsoningsprosesser og i arbeidet med sannhet og forsoning i Norge. Kirken deltar både i form av å være en tydelig stemme, men også i møte med enkeltmennesker som har vært eller er utsatt for overgrep og krenkelser, og som av den grunn lever med traumer og sår. Dette gjelder ikke minst i forkynnelse og undervisning over bibelske tekster som løfter opp sentrale emner som menneskeverd, skaperverket, urettferdighet, fattigdom.

Den norske kirke har tidlig erkjent sitt ansvar for og sin deltakelse i fornorskingsprosessen som staten Norge har gjennomført. Samisk kirkeråd har vært pådriver for at det skal finne sted forsoningsprosesser både internt i kirken, og i samfunnet for øvrig. I denne planperioden vil det være et økt fokus på sannhets- og forsoningsarbeid, der igangsetting av tiltak som har en gjenopprettende funksjon, vil kunne være sentralt.

Fleire finn sin plass i kyrkjeleg arbeid

Det er flere samer som tar kirkelig utdanning, og det er flere ansatte i kirken med formell kompetanse i samisk språk og kultur. Kirken framstår som en relevant og aktuell arbeidsplass for samiskspråklige ungdommer, og ungdommer med samisk bakgrunn som har kulturkompetanse. Det lyses ut stillinger både på lokal, regional og nasjonalt nivå, med krav om formell kompetanse i samiske språk, samisk kulturkunnskap og kulturforståelse.

Kyrkja skaper trygge rom

Alle mennesker har ukrenkelig verdi. Kirken deltar i arbeid mot undertrykking og alle former for vold og overgrep i det samiske samfunnet. Kirken har som mål å være rustet til å stå sammen med og stå opp for de som er utsatt og krenket. Dette inkluderer kunnskap om den doble sårbarheten som samer kan ha på grunn av fornorskning, følelse av undertrykkelse, avmakt og arvede traumer. Kirken arbeider aktivt for å bryte ned tausheten omkring vold og seksuelle overgrep i det samiske samfunnet. Kirken fremmer språk for, og samtale om, grenser, makt og seksualitet.

Kyrkja har ein demokratisk og velfungerande organisasjon

Den norske kirkes demokratiske organer rommer samisk selv- og medbestemmelse. Samiskkirkelig valg møte er en arena både for valg, demokratiske prosesser og drøfting av sentrale fagspørsmål innenfor samisk kirkeliv. Samiske unge deltar aktivt i kirkedemokratiet. Samisk representasjon i bispedømmeråd, Kirkeråd og Kirkemøte opprettholdes som et uttrykk for samisk medbestemmelse. Organiseringen av Den norske kirke fremmer gode faglige miljøer som er til beste for samisk kirkeliv. Dette

er spesielt viktig på menighetsnivå hvor det samiske kirkelivet skal utøves i menneskers hverdag.

Medbestemmelse handler om mulighetene for deltakelse og påvirkning i beslutningsprosesser. Selvbestemmelse i Den norske kirke skjer ved at det finnes egne demokratiske myndighetsrom der samer selv gis ansvar og mulighet til å utforme sitt eget kirkeliv. Samisk medbestemmelse i kirkedemokratiet sikres i dag blant annet gjennom særskilt samisk representasjon i de tre nordligste bispedømmerådene og dermed i Kirkemøtet, og ved at Samisk kirkeråd deltar i den forberedende rådsbehandlingen av saker til Kirkemøtet. Videre er Samisk kirkeråds leder fullverdig medlem av Kirkemøtet og har møterett i Kirkerådet. Samiske unge kan delta i kirkedemokratiet ved at de tre nordligste bispedømmerådene også sender samiske delegater til Ungdommens kirkemøte.

Indre Finnmark prosti og Saemien Åålmege er eksempler på hvordan kirken har opprettet organer som har et særlig ansvar for å ha kunnskap og kompetanse innenfor samisk språk, samisk kirkeliv i nordsamiske og sørsamiske områder. Det finnes ikke et tilsvarende kirkelig organ for lulesamisk språkområde, men man har samiske fagstillinger i den lokale menigheten i Tysfjord. Slik er det skapt et fagmiljø for lulesamisk kirkeliv. Uavhengig av hvordan man organiserer kirken fremover er det viktig at man vektlegger å skape gode samiske fagmiljøer som støtter opp om og forsterker samisk kirkeliv i menighetene.

2 Prinsipiell del

2.1. Teologisk grunnlag for samisk kirkeliv

Utgangspunktet for arbeidet med samisk kirkeliv i Den norske kirke er læregrunnlaget som evangelisk-luthersk kirke. I forståelsen av å være kirke kan samers deltagelse forstås ekklesiologisk: Samisk kirkeliv kommer til uttrykk der samer i rammen av Den norske kirke deltar i Guds universelle kirke, næret av Ord og sakrament, med sitt eget gjensvar på evangeliet.

Alle mennesker er skapt i Guds bilde (1 Mos 1,27). Dette begrunner dette alle menneskers ukrenkelige verdi. Menneskers erfaring av verdi og verdighet er imidlertid nært knyttet til konkrete fellesskap. Der hvor mennesker fratras mulighet til å kjenne seg verdifull ut fra eget språk, egen kulturtradisjon og etnisk fellesskap, krenkes derfor menneskeverdet. Urfolk har historisk sett vært særlig utsatt for dette. Budskapet om å være skapt i Guds bilde, skal derfor ivareta menneskets behov for verdighet i rammen av eget språk, egen kultur og egen historie.

Inkarnasjonen, at Gud ble menneske (kjøtt, lat inkarnatio), og tok bolig i blant oss (Joh 1,14), er en bekreftelse av skaperverkets grunnleggende verdi. At Gud blir menneske, viser på én og samme tid skapningens behov for frelse, og dets evne til å romme Guds nærvær. Slik bygger inkarnasjonen bro mellom første og andre trosartikkel. Inkarnasjonen viser oss at Gud ikke møter oss utenfor vår virkelighet, men tar bolig i den. At kristentroen har ulike uttrykk fra sted til sted, og fra kultur til kultur, er derfor en naturlig følge av inkarnasjonen. Misjonsbefalingens formulering

«Gå derfor og gjør alle folkeslag til disipler» (Matt 28,19) er et uttrykk for at evangeliet er gitt til alle folk, og at alle folk derfor har en rettmessig plass i kirken.

Det nye testamentet vitner om det kulturelle dilemmaet som oppstod når kirken gikk fra å være en jødisk bevegelse til også å omfatte mennesker med annen etnisk, kulturell og religiøs bakgrunn (Apg 10; Luk 24, 44-49). I Bibelens siste bok, Johannes' Åpenbaring, hører språkene med i den himmelske lovsangen framfor Guds trone. Det tales om en skare som ingen kan telle av alle nasjoner og stammer, folk og tungemål (Åp 7,9). Alle språk og folk inngår med andre ord ifølge Bibelen i den himmelske liturgi. Det er her også relevant å nevne at oversettelse og bruk av Bibel, salmer og liturgier på folkets språk dessuten er en viktig del av den lutherske arv.

Et sentralt spørsmål i urkirkens kulturdilemma var hvorvidt ikke-jøder måtte følge jødisk lov og praksis for å være kristne, for eksempel omskjæres og følge jødiske renhetsforskrifter (for eksempel Apg 15). Dette har visse paralleller til problemstillinger skapt av siste århundres misjon hvor evangeliet kunne fremstilles som om det var tilgjengelig kun gjennom vestlige kulturuttrykk og verdier. Paulus stod for synet at hedningkristne (altså ikke-jøder) ikke var pliktige til å underkaste seg jødiske skikker på dette området. Han begrunnet det med at i troen på Kristus står alle likt (1 Kor 12,13; Gal 3,28; Kol 3,11). Troen på Kristus gir frihet til være kristen i forlengelsen av egen kultur. Dette handler om å ta med seg alt som er godt og verdig i sin kultur. Mennesket fortsetter å jobbe ut fra det Gud har skapt, skapelsen fortsetter (Fil.4,8).

Det er flere steder henvisning til morsmål og språklig mangfold i Bibelen, hvor Guds ord kan høres på alle språk. Morsmål og språklig mangfold fremstår er en viktig verdi i Det nye testamentet knyttet til Den Hellige Ånd og kirkens identitet, som i pinseunderet (Apg 2). Teksten om pinseunderet viser at det språklige mangfoldet er en del av kirkens identitet fra første øyeblikk. Som motstykke til Babels forvirring (1 Mos 11) består imidlertid ikke pinseunderet av at alle igjen begynner å forstå det samme språket. Snarere tvert om; folk fra alle folkeslag forundres i det de nå får høre om Guds storverk på sine egne tungemål. Pinseunderet står dermed som Åndens grunnleggende bekreftelse av morsmålet.

Budskapet om forsoning er sentralt i Det nye testamente. Det handler fremfor alt om den forsoning som er nødvendig mellom Gud og mennesker, og som er muliggjort i Kristus (2 Kor 5,18-19; Rom 5,10).

Forsoningen som Kristus bringer, har imidlertid også betydning for etniske og kulturelle skillelinjer mellom mennesker. Når Paulus skriver om «ham [Kristus] som gjorde de to [hedninger og jøder] til ett og rev ned den muren som skilte, fiendskapet» (Ef 2,14), så hentyder muren som skiller antakelig til muren mellom forgården og Det hellige i Jerusalems tempel. Denne muren skilte hedninger og jøder. Kun jødiske menn fikk gå inn i Det hellige. Paulus synes å mene at denne muren er et symbol på mellommenneskelig fiendskap. Denne muren rives nå ned i åndelig forstand i det nye åndelige tempel (Ef 2,21f) som bygges i Kristus: «I én kropp forsonte ham dem begge med Gud da han døde på korset og slik drepte fiendskapet.» (Ef 2,16). Forsoningen Jesus bringer, skaper også erkjennelse av begått urett, og vilje til å søke

mellommenneskelig forsoning og rettferdighet gjennom gjenopprettende handlinger (Luk 19,8-9).

Forsoningsprosessen mellom kirken og samene kan forstås som uttrykk for slikt mellommenneskelig forsoningsarbeid. Rett og rettferdighet på det mellommenneskelige området er et viktig bibelsk kall. Dette perspektivet er tydelig til stede i den gammeltestamentlige profettradisjonen (jf. Jes 58, 6-8; Am 5, 12), og finner sin fortsettelse i evangeliens vitnesbyrd om Jesus (Luk 1, 47-55; 4, 18-19).

Bibelen forteller at mennesket er tatt av jorden lik alle andre skapninger (1 Mos 2, 7.19), og at Gud har sluttet en pakt med alt det skapte (1 Mos 9, 9-11). I Bibelen er derfor hele skaperverket gjenstand for Guds omsorg, på skapelsens og frelsens grunn. Kristi forsoning favner hele skaperverket (Kol 1, 20.23), alt det skapte lengter etter forløsningen (Rom 8, 19-22), og hver skapning deltar i lovsangen av Lammet (Åp 5, 13). Bibelen tegner et bilde av en Gud som har spesiell omsorg for undertrykte og utsatte i samfunnet. Kirken har derfor et engasjement for sosialetiske spørsmål, noe som også uttrykkes i kirkens diakonale tjeneste, «Diakoni er kirkens omsorgstjeneste. Den er evangeliet i handling og uttrykkes gjennom nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet».

2.2. Inkludering som grunnprinsipp

Alle mennesker er derfor en del av en helhet, uansett språk og kultur. Inkludering i det kristne fellesskap begrunnes bibelsk. Det er en oppgave for den kristne menighet til å legge til rette for at tilgjengeligheten til ord og sakrament blir så stor som mulig. (Luk 24, 44-49).

Arbeidet med samisk kirkeliv forutsetter inkludering som grunnleggende prinsipp. Inkludering bygger på likeverdighet, og ikke på likhetsidealet. Mennesket skal ikke bli lik hverandre, uansett bakgrunn har mennesket samme verdi. Menneskets rett til å være forskjellig og likevel tilhøre et sosialt og kulturelt fellesskap er inkluderingstankens utgangspunkt for å bygge menneskelige fellesskap.

Integrering og assimilering innebærer at noen står utenfor og skal tas inn i fellesskapet ved å gjøre dem like flertallet. En annen utfordring, berikelsestanken der majoritetens fellesskap forventer at urfolk og minoriteters kultur har som formål å berike majoriteten uten endring i majoritetens holdninger for øvrig. Dette er ikke inkludering. All kirkelig aktivitet skal forutsette at alle i utgangspunktet er inne i fellesskapet, og deltar der på likeverdige, om enn forskjellige premisser.

Inkluderingsprinsippet er ikke bare nødvendig i møtet mellom det samiske og det norske, men også innad i det samiske samfunn. I samiske samfunn står fellesskapet sterkt. I fellesskapet skal alle være likeverdige deltakere uansett funksjonsevne. Målet må være at alle skal oppleve seg inkludert i det trosfellesskap som kirken utgjør. Ansvarlige ledere må sørge for at individet opplever seg selv som en del av dette fellesskapet.

2.3. Forsoning som grunnperspektiv

Forsoning mellom mennesker ligger dypt i kristen tro og praksis. I sak KM 13/97 etablerte Kirkemøtet et forsoningsperspektiv på Den norske kirkes arbeid med samisk kirkeliv og det samiske folket. Erkjennelsen av kirkens medvirkning i fornorskingspolitikken og vilje til ny framtid var sentralt i Kirkemøtets vedtak:

Kirkemøtet erkjenner at myndighetenes fornorskingspolitikk og Den norske kirkes rolle i denne sammenheng har medført overgrep mot det samiske folk. Kirkemøtet vil bidra til at uretten ikke skal fortsette.

Kirkemøtet har siden vektlagt forsoningsperspektivet i flere saker om samiske forhold, blant annet i behandlingen av finnmarksloven (sak KM 11/03).

Dialog- og forsoningsarbeid kan ikke reduseres til enkelttiltak, men er med som en helhetlig del av Den norske kirkes virke. Kirkemøtet har understreket at rettferdighets- og forsoningsarbeidet i kirken krever vilje til å prioritere ressurser, om nødvendig også over lang tid. For at uretten overfor samene ikke skal fortsette, må kirken prioritere samisk kirkeliv. Det vil også være til beste for kirken som helhet. Strategiplan for samisk kirkeliv legger til grunn at det viktigste er å skape rammer, relasjoner og strukturer som virker forsonende og fremmer likeverdig deltakelse.

2.4. Føringer fra Det lutherske verdensforbund og Kirkenes verdensråd

Urfolksspørsmål har vært på agendaen til Kirkenes verdensråd (KV) og til Det lutherske verdensforbund (LVF). Både KV og LVF har i denne sammenheng fattet vedtak som legger føringer med for KV og LVFs egen virksomhet og med hensyn til medlemskirkenes inkludering av urfolk og urfolks rettigheter i sitt arbeid. Under LVFs generalforsamling i Winnipeg 2003 ble urfolk nevnt en rekke steder i generalforsamlingens *Message*, og det ble vedtatt en egen urfolksresolusjon. I tillegg til opprettelsen av et eget urfolksprogram i regi av LVF, inneholdt resolusjonen en generell anmodning til LVFs medlemskirker:

The LWF and its member churches are also asked to support a process at the national, regional and international levels of protecting human rights of Indigenous peoples, including land rights.

Kirkenes verdensråds generalforsamling i Busan 2013 fornyet forpliktelsen på et programrelatert urfolksarbeid frem mot neste generalforsamling. Arbeidet ble fra 2015 organisert som et økumenisk initiativ der KV samarbeider med det globale økumeniske urfolksnettverket om arbeid på følgende felter: styrke det økumeniske urfolksnettverket, fremme urfolks rettigheter, arbeid med urfolks åndelighet og teologi, og urfolksrelatert forsoningsarbeid. KV's urfolkskoordinator driver arbeidet og samarbeider med en referansegruppe på 7 medlemmer fra ulike urfolksregioner som representerer det globale nettverket inn i Kirkenes verdensråd. KV's generalsekretær har oppnevnt referansegruppen som rådgir generalsekretæren og Kirkenes verdensråds sentralkomite om strategier, aktiviteter og finansiering.

Kirkenes verdensråds sentralkomite holdt sitt møte i Trondheim i juni 2016. Før det møtet arrangerte Kirkenes verdensråd og Samisk kirkeråd sammen med Samiska rådet i Svenska kyrkan, Samiska rådet i Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland og

Kirkelig utdanningscenter nord en konferanse om forsoningsprosesser i urfolksammenhenger. Forsoningskonferansen munnet ut i en uttalelse som ble sendt til Kirkenes verdensråds sentralkomite. Sentralkomiteen vedtok dokumentet og kom med flere anbefalinger om hvordan medlemskirker skal følge opp urfolkssaker.

2.5. Lovgivning om samisk språk og samisk kirkeliv

Den norske kirke har som utgangspunkt at den samiske befolkningen skal få en likeverdig landsdekkende betjening. Konkret innebærer det at Den norske kirke bruker de offisielle samiske språkene. Menigheter og bispedømmer som ligger i forvaltningsområdet for samisk språk er forpliktet etter Samelovens språkregler.

Målet for Den norske kirke er at samisk kirkeliv skal være livskraftig og likeverdig. En fastsettelse i formålsbestemmelsen vil derfor ikke gå utover det ansvaret som Den norske kirke allerede har. Det vil tvert imot på en positiv måte bidra til en synliggjøring av at Den norske kirke som Norges folkekirke også inkluderer det andre statskonstituerende folket i Norge.

Kirkemøtet behandlet i 2007 en sak om kirkens grunnlovsforankring, kirkelov og kirkeordning (sak KM 8/07). Ett av premissene som ble vedtatt som styrende for arbeid med kirkens ordning er dette:

Kirken har et særskilt ansvar for å ivareta samisk kirkeliv som en nødvendig og likeverdig del av Den norske kirke. Dette begrunnes i samenes sterke historiske tilknytning til Den norske kirke, samt i samenes status som urfolk i Norge.

Kirkemøtet gir en dobbelt begrunnelse for forpliktelsen; i samenes sterke historiske tilknytning til Den norske kirke og i kirkens urfolksansvar. I den nye grunnordningen for Den norske kirke, så skal det tas inn en paragraf om samisk kirkeliv. Den nye kirkeordningen skal behandles av Kirkemøtet i 2020.

I forbindelse med høringen av det nye lovforslaget om tros- og livssynssamfunn i 2017, sa Kirkerådet at forvaltningsområdet for samisk språk fortsatt vil være viktig for Den norske kirke for å fremme samisk kirkeliv som likeverdig og livskraftig. Det er også påpekt at for å kunne videreutvikle Den norske kirkes arbeid med samisk språk i menighetene i forvaltningsområdet for samisk språk er det viktig for Den norske kirke at tospråklighetstilskudd fra Sametinget videreføres. Sametinget har i sitt høringssvar til lovforslaget påpekt at de ønsker at Den norske kirkes ansvar for samisk kirkeliv skal lovfestes i den nye loven. I tillegg har de bedt om at det i Samelovens språkregler fortsatt skal være en bestemmelse om at Den norske kirke skal tilby kirkelige tjenester på samisk i Den norske kirkes menigheter. De foreslår videre at Kirkemøtet skal kunne gi nærmere bestemmelser om innholdet i og gjennomføringen av plikten.

3 Mål og strategier for arbeidet med samisk kirkeliv

3.1 Samisk språk og kultur i kirke og gudstjenesteliv

Mål:

A	Samiske språk og kultur brukes og er synlig i gudstjenester i hele landet, på en måte som er tilpasset lokalt samisk kirkeliv, med en flerspråklig tilnærming.
B	Menigheter i samiske områder har ansatte som er samiskspråklige, eller har formell samiskspråklig kompetanse i form av kurs, opplæring eller utdanning i samisk språk.
C	Alle som ønsker det kan etterspørre om samiskspråklig betjening i sin hjemmemenighet, uansett hvor i landet de bor. Betjeningen organiseres ut fra hvilke samiskspråklige ressurspersoner som er tilgjengelig til enhver tid.
D	De tre samiske språkene sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk er i bruk på Den norske kirkes nettsider og i sosiale medier.
E	Samiske språk er synlig og i bruk ved Den norske kirkes konferanser, møter og i publikasjoner.
F	Det er utviklet og produsert ressursmaterieell på de tre samiske språkene, som er tilgjengelig for de menighetene der det bor samer.
G	Samiske barn og unge har trosopplæring på samisk i flere menigheter i samiske områder. I øvrige menigheter er samisk materieell fra ressursbanken, som osko.no, i bruk i trosopplæringa.
H	Flere menigheter og bispedømmer har opprettet utvalg for samisk kirkeliv.
I	Samiske kirkedager er en sentral samiskkirkeleg arena på tvers av landegrensene.
J	Flere menigheter markerer den samiske nasjonaldagen.

Strategier:

- Samisk kirkeråd og Kirkerådets ansvar:
  - Bidra til at det finnes tilgjengelig samiskspråklig materiell og ressurser for gudstjenesteliv. Dette innbefatter samiske liturgier og liturgier oversatt til alle tre samiske språk.
  - I samarbeid med bispedømmene, bidra med veiledning og bistand til menigheter slik at de kan oppfylle ønsker om samiskspråklig betjening.
  - Sikre samisk språk og innhold i nettsider og sosiale medier, i nasjonale arrangementer, konferanser og publikasjoner.
  - Bidra til at menighetene ivaretar lokale samiskkirkelige tradisjoner ved å legge til rette for arenaer der samisk kristen praksis og innhold løftes faglig.
  - Oppmuntre til opprettelse av flere samiske utvalg i menigheter og bispedømmer.
  - Gjennom dialog med utdanningsinstitusjonene løftes behovet for at faglig kompetanse innenfor samisk kirkeliv og språk må inn i grunnutdanningene.
  - Bidra til videre framgang i oversetting av Bibelen til lulesamisk og sørsamisk.
  - Bidra til samarbeid og økt dialog med organisasjoner og institusjoner som har betydning for samisk kirkeliv.
  - Bidra til at det opprettes en stilling som prest for samer i sør og flere språkmedarbeiderstillinger innen Den norske kirke
  - Bidra til samarbeid og økt dialog med samiske institusjoner og samiske organisasjoner
  - Bidra til samarbeid og økt dialog med de læstadianske forsamlingsmiljøer som ønsker en positiv relasjon til kirken og har betydning for samisk kirkeliv.
- Biskopenes og bispedømmerådenes ansvar:
  - Bidra til at menighetene øker bruken av samisk språk og kulturelt innhold i gudstjenestene.
  - Legge til rette for at menigheter i samiske områder har ansatte som er samiskspråklige, eller har formell samiskspråklig kompetanse i form av kurs, opplæring eller utdanning i samisk språk Legge til rette for at samisk kristen praksis og innhold løftes faglig.
  - Bidra til kompetansedeling i bispedømmet slik at alle menigheter kan tilby samiskspråklig betjening ved behov. Dette kan også gjøres i samarbeid med andre bispedømmer.
  - Sikre samisk språk og innhold i nettsider og sosiale medier, i arrangementer, konferanser og publikasjoner.
  - Søke å opprette utvalg for samisk kirkeliv på bispedømmenivå, og i samråd med menigheter søke opprettelse av slike utvalg på menighetsnivå.
  - I oppfølgingen av institusjonsprester tematisere nødvendig kompetanse knyttet til å møte samer som er i ekstra sårbare livssituasjoner.

- I oppfølgingen av studentprester bidra til kompetanse slik at de kan følge opp samiske studenter og gi et likeverdig tilbud i studentmenighetene.
- Menighetsrådenes ansvar:
  - Menighetene i de tre nordligste bispedømmene skal vurdere hvordan samisk språk og kulturelt innhold skal brukes og synliggjøres i menighetens gudstjenesteliv. Dette innarbeides i Lokal grunnordning.
  - Menigheter i øvrige områder skal vurdere hvordan samisk språk og kulturelt innhold kan brukes og synliggjøres i menighetens gudstjenesteliv. Dette innarbeides i Lokal grunnordning.
  - Menigheter i samiske områder gjør fellesrådene oppmerksomme på viktigheten av gode rutiner for å vurdere behov for samiskspråklig kompetanse i ansettelsesprosesser.
  - Bidra til kompetansedeling slik at alle menigheter kan tilby samiskspråklig betjening ved behov.
  - Sikre samisk språk og innhold i nettsider og sosiale medier, i arrangementer, konferanser og publikasjoner.
  - Søke opprettelse av utvalg for samisk kirkeliv på menighetsnivå.
  - At ansatte har gode rutiner for å registrere ønsker om betjening på samisk språk gjennom dåpssamtaler, konfirmantinnskrivning, vigselssamtaler og sørgesamtaler.
  - Menigheter i samiske områder bidrar til å dokumentere lokal trospraksis knyttet til samisk åndelighet og tradisjon i sine områder, som for eksempel vigsel, hjemmedåp, bæreandakt, begravelser osv. Dette brukes så aktivt i gudstjenesteliv, diakoni og trosopplæring.

Forventet bruk av og forpliktelser til bruk av samisk språk i menigheter

Menigheter	Forventet bruk av og forpliktelser til bruk av samisk språk i menigheten	Forklaring
Menigheter med særskilt ansvar for bruk av samisk språk og samisk innhold i tjenesten.	<p>Gi tilbud om samiskspråklig eller tospråklig samisk – norsk trosopplæring.</p> <p>Sikre at alle barn som deltar i trosopplæringa også blir kjent med samisk kristendom og trospraksis.</p> <p>Tilstrebe samiskspråklig tilbud knyttet til diakoni. Organisere tilbud om samiskspråklige tjenester, i diakonalt arbeid, med bruk av tolk der det ikke finnes samisktalende ansatte</p> <p>Ha mål om at det er nedfelt i lokal grunnordning at det skal være samiske gudstjenester i menigheten</p>	<p>Følgende menigheter foreslås å inngå:</p> <p>Saemien Åålmege/Sørsamisk menighet.</p> <p>Menighetene i følgende kommuner i Nord-Hålogaland bispedømme:</p> <p>Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune Kárášjoga gielda/Karasjok kommune Deanu gielda/Tana kommune Unjárgga gielda/Nesseby kommune Porsáŋŋgu gielda/Porsanger kommune</p>

	<p>Utvikle kompetanse i forhold til samisk språk, kultur og samfunnsliv, og gi et tilbud med samisk innhold i tjenesteytinga.</p> <p>Samisk språkkompetanse hos ansatte prioriteres. Bidra til kompetansedeling om samisk kirkeliv.</p>	<p>Gáivuona suohkan/Kåfjord kommune Loabága suohkan/Lavangen kommune</p> <p>Menighetene i følgende kommuner i Sør-Hålogaland bispedømme: Divtasvuona suohkan/Tysfjord kommune Aarborten tjjelte/ Hattfjelldal kommune</p> <p>Menigheter i følgende kommuner i Nidaros bispedømme: Snåasen tjjelte/Snåsa kommune Raarvihke tjjelte/Røyrvik kommune Plassje tjjelte/Røros kommune</p>
Menigheter i tradisjonelt samisk bosettings-område	<p>Fastsette mål om faste samiske gudstjenester med utgangspunkt i menighetens lokale forhold.</p> <p>Utvikle tilbud med samisk innhold og bruk av samisk språk trosopplæringa, i henhold til tilgjengelig kompetanse.</p> <p>Samarbeid med samiske ressursmenigheter om samiskspråklig tilbud i diakoni.</p> <p>Samiske ledd i lokal grunnordning for gudstjeneste innarbeides.</p> <p>Ha gode rutiner for å spørre om ønske om bruk av/betjening på samisk språk i dåpssamtaler, konfirmantinnskrivning, vigselssamtaler og sørgesamtaler.</p>	<p>Alle menigheter i de tre nordligste bispedømmer, samt Nord-Østerdal prosti og Indre Nordmøre prosti. For menigheter med få samiske språkressurser, kan prostivis samarbeid eller samarbeid med bispedømmet være et godt alternativ.</p>
Bymenigheter med betydelig samisk bosetting	<p>Fastsette mål om faste årlige samiske gudstjenester med utgangspunkt i menighetens lokale forhold.</p> <p>Organisere ulike former for samlinger for samiske barn og unge i byene, med tilbud om samiskspråklig trosopplæring, ungdomsarbeid, familiegudstjenester eller tilbud om å delta på turer eller vandringer ute i naturen; knyttet til arbeid med vern om skaperverket.</p> <p>Bidra til at samiske ledd i lokal grunnordning for gudstjeneste innarbeides.</p>	<p>Menigheter i følgende bykommuner foreslås å inngå: Oslo, Bergen, Trondheim, Stavanger, Bodø, Tromsø og Alta, Hammerfest og Kirkenes. Prostivis samarbeid eller samarbeid med bispedømmet er et alternativ.</p>

	Ha gode rutiner for å spørre om ønske om bruk av/betjening på samisk språk i dåpssamtaler, konfirmantinnskrivning, vigselssamtaler og sørgesamtaler.	
Menigheter i hele landet	<p>Gjøre seg kjent med muligheten for å innarbeide et samisk innhold i lokale planer og i lokal grunnordning, ut fra hva som er aktuelt og relevant for menighetsmedlemmene.</p> <p>Utvikle rutiner for å etterspørre ønske om samiskspråklig materiell til barn/unge i trosopplæringa, eller tilgang til samisktalende personer i diakonalt arbeid.</p> <p>Sikre at alle barn har tilgang på kunnskaper om samene og samisk kirkeliv i trosopplæringa. Dette kan nedfelles i den lokale trosopplæringsplanen.</p>	I menigheter utenfor tradisjonelt samisk bosetningsområde kan prostivis samarbeid eller samarbeid med bispedømmet om samisk tilbud for den samiske befolkningen i menigheter være en god løsning.

Sør-Varanger menighet i Nord-Hålogaland bispedømme har utviklet en oversikt over og modell over organisering av ulike måter å bruke samisk og norsk språk på, i tospråklige samiske gudstjenester. Modellen kan hjelpe menigheter til å finne hvilke samiskspråklige ressurser som er tilgjengelig lokalt og hvordan de ut fra dette kan organisere flerspråklige samiske gudstjenester. Modellen kan fungere som et praksis arbeidsverktøy for menigheter i arbeidet med å organisere samiske gudstjenester og gudstjenester med samisk innhold.

Organisering av ulike tospråklige samiske gudstjenester

Valg av språk	Ledd i gudstjenesten	Bruk av samiskspråklige ansatte og / eller ressurspersoner i lokalmiljøet	Praktisk tilrettelegging
Nivå 1: Samiskspråklig gudstjeneste	Alt innhold i gudstjenesten er på samisk. Det brukes samisk liturgi, og samiske salmer med samisk tonespråk.	Aktuelt i noen få menigheter i de tre nordligste bispedømmene der det er samiskspråklige prester og andre ansatte som er samiskspråklige samt tolk som kan tolke til norsk.	Menighetene bruker egne ansatte eller samarbeider med andre menigheter om praktisk gjennomføring.
Nivå 2: Samisk- norsk gudstjeneste	Samisk liturgi og salmer på samisk. Preken på norsk (med eller uten tolking til samisk).	Dette er aktuelt i noen menigheter i de tre nordligste bispedømmene, og i menigheter i	Det er mulig å få til en tospråklig gudstjeneste også der det ikke er mulig å skaffe samisktalende liturg / prest, eller tolk. Det er mulig å få

	Samiske salmer med samisk tonespråk. Samisk tekstlesing og fadervår på samisk.	forvaltningsområdet for samisk språk. Bispedømmekontorene kan bistå med oversikt over kirketolker og ansatte i menighetene med samisk språkkompetanse og tilgang til tolker.	tilgang til personer innenfor samisk kirkeliv som kan bidra, eller være en ressurs i planleggingen av en slik gudstjeneste.
Nivå 3: Norsk – samisk gudstjeneste	Noen liturgiledd med norsk liturgi, og noen liturgiledd fra samisk liturgi. Noen av de samiske liturgiske leddene som brukes, kan være på norsk. Samiske salmer med samisk tonespråk Preken på norsk.	Finne frem til prester som har lært, eller kan øve inn / lærer seg noen av liturgileddene i de samiskspråklige liturgiene. Samarbeide med samiskspråklige personer i lokalmiljøet, som kan være medliturger, lese samiske bibeltekster, Fader vår, osv. Bruke bibeltekster som er relevante i samisk kirkeliv. Velge samiske salmer som også kan synges på norsk, slik at dette er valgfritt for menigheten.	Bruke de samiskspråklige ressurser som er tilgjengelige i lokalmiljøet eller i regionen og finne frem til personer som har mulighet til å delta med samiskspråklige bidrag i gudstjenesten. Bruke god tid til planlegging og forberedelser. Bygge nettverk med samiskspråklige menighetsmedlemmer eller samiske ressurspersoner i nærmiljøet / byen. Samisk kirkeråd har oversikt over og kan veilede om bruk av samiskspråklig ressursmaterieil.
Nivå 4: Samisk gudstjeneste på norsk	Samisk liturgi på norsk språk. Samiske salmer på norsk eller samisk (valgfritt) Preken på norsk med et innhold som er relevant for samisk kirkeliv.	Det som sies på norsk i gudstjenesten, kan trykkes på samisk i gudstjenesteagendaen. Salmene som velges kan være tilgjengelig på samisk også, slik at menigheten kan synges samisk, og lese Fadervår på samisk.	I preken kan liturgen velge et tema som har relevans for samisk kirkeliv, og som passer til skriftordet som brukes. Det er mulig å gjøre innholdet relevant på en måte som er gjenkjennelig for de samer som deltar i gudstjenesten selv om nesten alt foregår på norsk. Om mulig, velge å bruke samiske symboler, og samisk kirkekunst, form og farger som gir gjenkjenning.

3.2 Samisk språk og kultur i trosopplæringa

Mål:

A	Døpte mellom 0-18 år møter en kirke som tar vare på samiske barn og unges flerkulturelle tilknytning og deres flerspråklighet.
B	Det finnes materieil og ressurser på de tre samiske språkene og norsk, som har et samisk innhold for bruk i trosopplæringa. Materieillet er tilgjengelig i ressursbanken.

C	Samiske konfirmanter har tilgang til et landsdekkende trosopplæringstilbud, der deres samiske språk og identitet styrkes.
D	Den norske kirke gir et tilbud til unge voksne samer som fremmer kristen tro, styrker samisk identitet og gir tilgang til kristne felles arena.
E	Samiske barn og unge i menigheter der det bor mange samer, har tilgang til trosopplæringsressurser på samisk, møter samisktalende ansatte og har tilbud om trosopplæring på samisk.
F	Menigheter der samer er i mindretall legger til rette for at samiske familier har et tilbud om trosopplæring som bygger på kunnskap om samisk kirkeliv og samiske kristne tradisjoner.

Strategier:

- Samisk kirkeråd og Kirkerådets ansvar:
  - Samarbeide med menigheter om utvikling og tilgjengeliggjøring av samiskspråklig trosopplæringsmateriell og materiell med samisk innhold på norsk.
  - Samarbeide med bispedømmer og menigheter for å bidra til at samiske barn og unge i menighetene opplever en trosopplæring som styrker deres samiske identitet.
  - Bidra til at det utvikles og gjøres tilgjengelig ressurser til markering av 6.februar både i gudstjeneste og i trosopplæringa.
  - Bidra med rådgivning og veiledning til menigheters implementering av Samisk plan for trosopplæring.
  - Videreføre og utvikle landsdekkende Samisk konfirmantleir.
  - Videreføre og utvikle samiske ungdomssamlinger.
  - Samarbeide med menigheter om å igangsette utviklingsarbeid for å sikre at menigheter bidrar og legger til rette for at samiske familier kan følge sine tradisjoner knyttet til dåp, konfirmasjon, vielse og begravelse.
- Biskopenes og bispedømmerrådenes ansvar:
  - Samarbeide med menighetene, og gjennom veiledning gjøre menighetene i stand til å gi samiske barn og unge et tilbud om trosopplæring på samisk, trosopplæring med samisk innhold og tilgang til samisk materiell i trosopplæringen.
  - Se til at menigheter bruker Plan for samisk trosopplæring.
  - Sikre at det finnes kompetanse i menighetene for å ivareta et samisk innhold for alle barn som deltar i kirkens trosopplæring.
  - Legger til rette for at samisk trosopplæring for samiske barn tematiseres i fagarenaer for medarbeidere som jobber med trosopplæring.
  - De bispedømmer som har menigheter der det bor mange samer ser til at samisk innhold er innarbeidet i lokale trosopplæringsplaner.
- Menighetsrådenes ansvar:
  - Innarbeide samisk innhold i trosopplæringa for alle barn og unge.
  - Bruke Plan for samisk trosopplæring i sitt trosopplæringsarbeid.
  - Menigheter med mange samiske barn skal gi et samiskspråklig tilbud i trosopplæringa til samiske barn og unge.

- Sikre at samiske barn og unge i trosopplæringa møter kunnskap om lokale samiskkirkelige tradisjoner, for eksempel ved at dåpstradisjoner, trospraksis og høytider med en særlig betydning for samene synliggjøres og formidles.

3.3 Samisk diakoni

Mål

A	Samers har tilbud om diakonale tjenester der samisk språk, kultur, identitet og tilhørighet blir ivaretatt som en sentral del av kirkens omsorgstjeneste.
B	Samers i livets slutfase møter en kirke som ivaretar deres åndelige behov med respekt, kompetanse og tilrettelegging.
C	Samers med funksjonsnedsettelse opplever seg inkludert og deltar likeverdig i gudstjenesteliv, i trosopplæringa og i andre kirkelige sammenhenger.
D	Samiske barn og unge møter en diakonal tjeneste som har kompetanse på deres flerkulturelle tilknytning og flerspråklighet.
E	Samers opplever en kirke som møter dem med respekt, raushet og likeverdighet uavhengig av kjønnsidentitet og legning.
F	Samisk teologi, verdensanskuelse og verdier er innarbeidet i Den norske kirkes arbeid med bærekraft og skaperverk, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet.

Strategier:

- Samisk kirkeråd og Kirkerådets ansvar:
  - Den norske kirkes planer for diakoni inneholder også samisk diakoni som fagfelt.
  - Se til at samers åndelige helse ved livets slutfase blir ivaretatt innenfor diakoniens fagområde, og at relevant faglig materiell er tilgjengelig.

- Se til at samer i sårbare og utsatte situasjoner blir ivaretatt innenfor diakoniens fagområde i planarbeid og fagutvikling i regi av Den norske kirke.
- Sikre at det finnes kompetanse innenfor samisk diakoni, forsoning, dialog og inkludering, menneskerettigheter og globalt urfolkfokus.
- Samisk kirkeråd samarbeider med aktuelle bispedømmer og menigheter om hvor og hvordan kirkens diakonale tjeneste kan være synlig i det samiske samfunnet.
- Bidra til at samisk forvaltningskompetanse knyttet til bærekraft og skaperverk tematiseres på fagarenaer og i gudstjenesteliv.
- Bidra til at det finnes tilgjengelig egnet og tilpasset ressursmaterieil om samers og andre urfolks situasjon i de landområder der de bor og lever, som handler om vern av naturgrunnet, om klimautfordringene, og om hvordan menighetene kan arbeide mot menneskeskapte klimaendringer.
- Biskopenes og bispedømmerrådenes ansvar
  - Se til at det finner sted en fagutvikling om samisk diakoni.
  - Se til at lokale diakoniplaner i menigheter der det bor mange samer har et samisk innhold.
  - Se til at menigheter der det bor få samer har fokus på inkludering i lokale diakoniplaner.
  - Bidrar til felles innsats for at kirkens diakonale tjeneste er synlig tilstede i det samiske samfunnet.
  - Bidra til at det finner sted et aktivt og langsiktig forebyggende arbeid som sikrer at fellesskapsarenaene i kirken er inkluderende.
- Menighetsrådenes ansvar:
  - Se til at lokale diakoniplaner i menigheter der det bor mange samer har et samisk innhold.
  - Se til at menigheter der de bor få samer har fokus på inkludering i lokale diakoniplaner.
  - Bidra til samarbeid med kommuner om samisk-diakonale tjenester til samiske eldre på sykehjem, hjemmeboende eldre samt for mennesker med nedsatt funksjonsevne.
  - Bidra til samarbeid med helsetjenesten for å gi samer et godt åndelig tilbud ved livets slutfase.
  - Bidrar felles innsats for at kirkens diakonale tjeneste er synlig tilstede i det samiske samfunnet.
  - Bidra til at det finner sted et aktivt og langsiktig forebyggende arbeid som sikrer at fellesskapsarenaene i kirken er inkluderende.
  - Menigheters diakonale tjeneste vurderer om hvorvidt og eventuelt hvordan de kan delta i ulike samiske kulturarrangementer.
  - Menigheter viser engasjement og solidaritet med samer som bærer konsekvensene av naturinngrep og når følgene er at inngrepene forringer naturgrunnet for samisk kultur.
  - Bidra til å dokumentere og aktivere samiske kristne praksiser som kan brukes av i kirkens diakonale tjenester. Løfte fram teologiske tema og

teologiske tilnærminger som bidrar til fortolkninger av kristen tro i lys av arbeidet med vern om skaperverket og kamp for rettferdighet.

3.4 Dialog og forsoning

Mål:

A	Den norske kirke er en aktør og deltar i forsoningsprosessene i Sápmi.
B	Dialog mellom Den norske kirke og andre kirker i samiske områder inkluderer også tematisering av samer og deres rett til selvbestemmelse og medbestemmelse.
C	Den norske kirke legger vekt på internkirkelig dialog som bygger på forskningsbasert kunnskap om fornorskningen av samer, kvener og norsk-finner i Norge.
D	Samiske kirkedager er en arena for faglig arbeid med samisk gudstjenesteliv på tvers av landegrensene.
E	Det er lagt til rette for samhandling og samarbeid med læstadianske forsamlinger.
F	Det er lagt til rette for tilgjengelig ressursmaterieell for samtaler om kristen tro og samisk spiritualitet.
G	Det er lagt til rette for tilgjengelig studie- og kursmaterieell om dialogteologi og religionsmøter som også inkluderer samisk kirkeliv

Strategier:

- Samisk kirkeråd og Kirkerådets ansvar:
  - Utvikle strategier for, og sikre kirkens deltagelse i forsoningsprosessene i Sápmi.
  - Bidra til ressurser for å øke innsatsen i arbeidet med samisk diakoni, forsoning, dialog, inkludering, menneskerettigheter og globalt urfolksfokus.
  - Legger til rette for videreutvikling av samisk kirkelig valg møte og samiske kirkedager som sentrale samiskkirkelige arenaer.
  - Bidra til fagutvikling og dialog om kristen tro og samisk spiritualitet.
  - Bidra til studie- og kursmaterieell om dialogteologi og religionsmøter som også inkluderer samisk kirkeliv.
- Biskopenes og bispedømmerådernes ansvar:
  - De tre nordligste bispedømmerådene har et særlig ansvar for å legge til rette for, og sikre at forsoningsarbeid i eget bispedømme finner sted.
  - De tre nordligste bispedømmene bidrar til at det utvikles arenaer for religionsdialog som også inkluderer samisk kirkeliv, kristen tro og samisk spiritualitet.
- Menighetsrådenes ansvar:
  - Menigheter i samiske bosettingsområder: Legge til rette og bidra til å skape arenaer der tiltak knyttet til forsoningsprosessen finner sted
  - Bidra til, og legge til rette for samarbeid og samhandling med læstadianske forsamlinger der det er ønskelig og mulig.
  - Bidra til at kultur møter, religionsmøter og dialog er tema i trosopplæring både for barn, unge og voksne.

- Bidra til å skape rom for dialog mellom mennesker i lokalsamfunn ved hendelser og situasjoner der det kreves.

3.5 Rekruttering, kompetanse og fagutvikling

Mål:

A	Samisk kirkeliv og samiske kristne tradisjoner har en plass som fagområde i alle kirkelige grunnutdanninger.
B	Økt kompetanse i samisk språk, samisk kirkeliv og samiske kristne tradisjoner blant ansatte i Den norske kirke.
C	Ansatte i Den norske kirke har kompetanse i kulturelt mangfold.
D	Det er god rekruttering av samiskspråklige medarbeidere til alle nivåer i Den norske kirke.
E	Den norske kirke tilbyr samisk språkopplæring til kirkelige ansatte.
F	Den norske kirke er en relevant og aktuell arbeidsplass for samer.
G	En samisk tolkeutdanning inkluderer også utdanning for kirketolk
H	Den norske kirke bidrar til at urfolkenes plass og historie i kirkens misjonsfaglige arbeid gis rom og verdi.

Strategier:

- Samisk kirkeråd og Kirkerådets ansvar:
  - I dialog mellom Den norske kirke og utdanningsinstitusjonene løftes behovet for at kompetanse om samisk kirkeliv, samiske kristne tradisjoner og samisk språk må inn i grunnutdanningene.
  - I dialog mellom Den norske kirke og utdanningsinstitusjonene skal urfolkenes plass og historie i kirkens misjonerende praksis gis rom og verdi.
  - Bidra til at fagutvikling på teologifeltet også rommer samisk trospraksis, samisk teologi og terminologiutvikling.
  - Sikre at rekruttering av ansatte med samisk språk- og kulturkompetanse inngår i kirkens rekrutteringstiltak.
  - Bidra til at samisk ungdom nåes på utdanningsmesser for elever i videregående skoler.
  - Sikre at en samisk tolkeutdanning også inkluderer fagfeltet kirketolk.
- Biskopenes og bispedømmerådernes ansvar:
  - Har gode rutiner på å vurdere behov for å etterspørre samisk språk- og kulturkompetanse ved stillingsutlysninger i bispedømmet.
  - Bidra til at ansatte får nødvendig samisk språkutdanning.
  - Bidra til at ansatte har samisk kulturkunnskap og kompetanse i kulturforståelse.
  - Satse på Ungdommenens kirketing som arena for rekruttering også av samisk ungdom.
  - Bidra til fagutvikling om samisk kirkeliv, samiske kristne tradisjoner og samisk språk.
- Menighetsrådenes ansvar:

- Bidra til at fellesrådene i tradisjonelt samisk bosettingsområde har gode rutiner på å vurdere behov for å etterspørre samisk språk- og kulturkompetanse ved stillingsutlysninger.
- Menigheter i tradisjonelt samisk bosettingsområde bidrar til å dokumentere samiskkirkelig praksis i egen menighet slik at dette kan brukes faglig i arbeidet i menighetene.
- Bidra til fagutvikling om samisk kirkeliv, samiske kristne tradisjoner og samisk språk.

3.6 Samiske kunst og kulturuttrykk er en del av kirkens liv

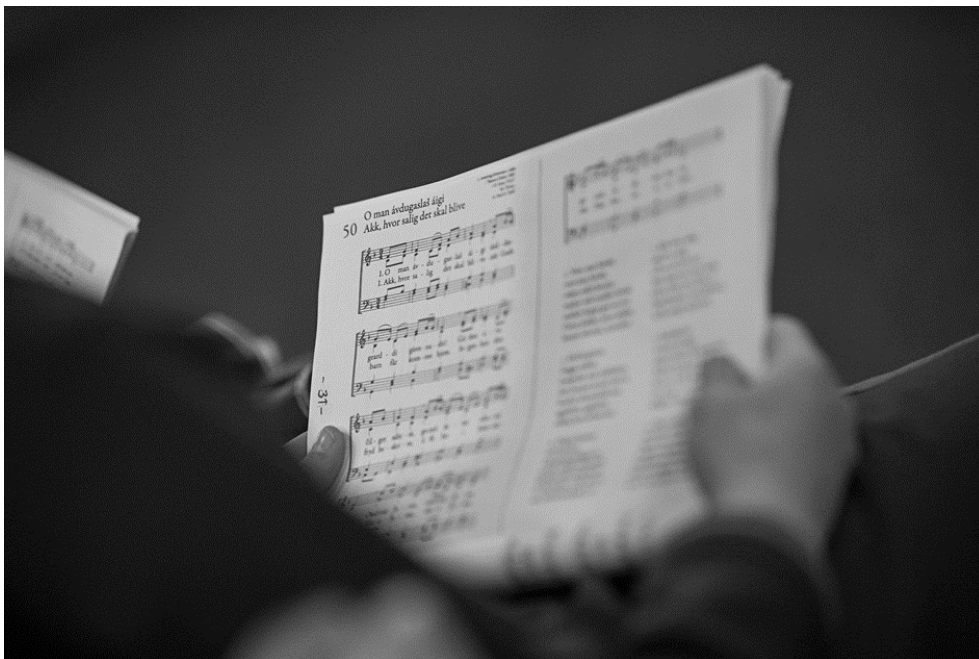
Mål:

A	Samisk tonespråk brukes i flere menigheter over hele landet.
B	Samisk salmesang er styrket og er under utvikling, og kompetanse på feltet bevart og utviklet.
C	Samisk kirkekunst er synlig i kirkerom og menighetsrom.
D	Liturgisk utstyr og liturgiske klær med samisk utsmykning er tilgjengelige i de tre nordligste bispedømmer.
E	Samiske kirkelige kulturarenaer i Den norske kirke er styrket.

Strategier:

- Samisk kirkeråd og Kirkerådets ansvar:
  - Kirkerådet og Samisk kirkeråd sammen med Nidaros, Sør-Hålogaland og Nord-Hålogaland bispedømmeråd bidrar til å styrke og koordinere satsingen på kirkelig kultur innenfor samisk kirkeliv.
  - Viderefører arbeidet med koralbok for Sálbmagirji og Sálbmagirji II.
  - Bidra til utviklingen av en sørsamisk salmebok.
  - Bidra til at Den norske kirkes salmebase også inneholder samiske salmer.
  - Bidra til nyskriving av samiske salmer og liturgisk musikk.
  - Bidra til arenaer for samisk salmesang
  - I dialog med utdanningsinstitusjoner ta opp behov for at samisk salmesangstradisjon blir et tema i grunnutdanningen for kantorer og i etter- og videreutdanningen for kirkelig ansatte. Samisk kirkeråd bidrar til arbeid med innsamling av samiske salmer fra samiske språk.
  - Vurdere behov for retningslinjer for samisk symbolbruk i kirketekstiler, herunder liturgiske klær og tekstiler i kirkerommets utsmykning.
  - Føre dialog med relevante institusjoner for å sikre at samisk kirkehistorie beskrives.
- Bispedømmerådenes ansvar:
  - Nidaros, Sør-Hålogaland og Nord-Hålogaland bispedømmeråd sammen med Kirkerådet og Samisk kirkeråd bidrar til å styrke og koordinere satsingen på kirkelig kultur innenfor samisk kirkeliv.
  - De tre nordligste bispedømmerådene arbeider for å øke bruken av samisk salmesang, liturgisk musikk og samisk tonespråk i menigheter, herunder også den læstadianske salmesangstradisjonen.

- De tre nordligste bispedømmene har et særlig ansvar for å bidra til at lokal samisk kultur inkluderes i forbindelse med oppføring av nye kirker, innkjøp av kirkekunst, liturgisk utstyr, kirketekstiler og utsmykninger.
- Bidra til økt kunnskap om samiske kulturuttrykk som preger kirker og menighetsliv i bispedømmet slik at dette kan synliggjøres mer.
- Bidra til at prester og andre kirkelig ansatte som bruker liturgiske klær også kan ta i bruk samisk kristen symbolikk dersom det er ønskelig.
- Følger opp menighetenes arbeid med samiske kirkelige kulturarenaer
- Menighetsrådenes ansvar:
  - Vurdere på hvilken måte og i hvilken grad lokal samisk kultur preger og kan prege kirkelivet på en positiv måte. Dette inkluderer også beskrivelse av hvordan lokal samisk kultur har plass i menighetens gudstjenesteliv.
  - Ha gode rutiner for å vurdere om og hvordan lokal samisk kultur skal inkluderes og synliggjøres i forbindelse med oppføring av nye kirker, innkjøp av kirkekunst, liturgisk utstyr, kirketekstiler og utsmykninger.

3.7 Demokrati og likeverd

Mål:

A	Strukturene i Den norske kirke bidrar til å ivareta og fremme et livskraftig og likeverdig samisk kirkeliv.
B	Saemien Áálmege er en samisk kategorialmenighet som skal styrke og utvikle sørsamisk kirkeliv, kirkelig fellesskap, sørsamisk språk og identitet.

C	Den norske kirkes demokratiske organer rommer samisk selv- og medbestemmelse.
---	---

Strategier:

- Samisk kirkeråd og Kirkerådets ansvar:
  - Bidra til å oppfylle forpliktelser knyttet til gjennomføring av demokratiske prosesser for å ivareta samisk selv- og medbestemmelse. Dette gjelder også kirkens ungdomsdemokrati.
  - Arbeider strategisk og langsiktig med samiske unges plass i kirkedemokratiet, og jobber med rekruttering til ulike råd og organer.
  - Bidra til at Saemien Åålmege kan fortsette å være en samisk menighetsarena hvor sørsamisk kirkelig fellesskap og identitet styrkes og utvikles.
  - Bidra til at praksis med samisk representasjon i Den norske kirkes delegasjoner i sentrale internasjonale/økumeniske fora videreføres.
  - Bidra til at deler av Den norske kirkes årlige økonomiske støtte til KV og LVF kan øremerkes urfolksarbeidet i disse organisasjonene.
- Bispedømmerådene ansvar:
  - De tre nordligste bispedømmerådene følger opp forpliktelser med samisk representasjon i råd og utvalg.
  - Nidaros bispedømme bidrar til at Saemien Åålmege kan fortsette å være en samisk menighetsarena hvor sørsamisk kirkelig fellesskap og identitet styrkes og utvikles.
  - Hamar, Møre, Stavanger og Oslo bispedømmeråd har ansvar for å bidra til at den samiske befolkninga oppmuntres til å la seg velge til demokratiske organer i bispedømmet.
  - Se til at organiseringen i bispedømmet bidrar til å ivareta og fremme samisk kirkeliv ved at det finnes samiske fagmiljøer.
  - Biskopene i Sør-Hålogaland og Nord-Hålogaland deltar i Samarbeidsrådet for Kristne Kirker i Barentsregionen (SKKB).
- Menighetsrådenes ansvar:
  - Bidra aktivt til å foreslå kandidater til samiske verv i Den norske kirke.
  - Bidrar til å også sende samiske ungdommer til ungdommens kirkemøte og bispedømmenes ungdomsting.

4. Samisk kirkeliv - livskraftig og likeverdig

4.1 Samisk språk og kultur i kirke og gudstjenesteliv

I gudstjenesten møter mennesker evangeliet om Jesus Kristus. For samer har det stor betydning at gudstjenesten er et sted der man opplever et fellesskap med andre samer, og et samisk trosfellesskap der språk og innhold er livsnært og relevant. For mange er det å høre ordet, motta sakramentene og ikke minst oppleve salmesangen på samisk viktig. For noen kan det være et ønske å oppleve at det også gjennomføres samiskspråklige gudstjenester med samisk liturgi, uten at det tolkes til norsk, på samme måte som det finnes enspråklige norske gudstjenester. Også samer som selv

ikke snakker eller forstår samisk vil kunne oppleve det å høre samisk i gudstjenesten som svært givende. Menighetene kan legge til rette for samiske gudstjenester som er inkluderende, at de muligheter som finnes lokalt for å bruke samisk språk, blir anerkjent selv om det ikke finnes samisktalende eller samiskspråklige prester. Menighetens ansatte kan legge til rette for at samisktalende blant menighetsmedlemmene deltar i et arbeid med å utforme den samiske gudstjenesten, bidra med å lese tekster på samisk, og å velge samiske salmer samt å peke på eller finne frem til hva som kan være et relevant samisk innhold. Ansvaret for å gi tilbud på samisk og/ eller med samisk innhold ligger på menigheten. Der det ikke er ansatte som har samiskkompetanse, kan dette gjøres i samarbeid med samiske menighetsmedlemmer, med samiske institusjoner, foreninger eller organisasjoner på stedet.

Noen menigheter har et større ansvar for å tilby samiskspråklige tjenester enn andre. Det er Saemien Åålmege/Sørsamisk menighet og de menighetene som ligger i forvaltningsområdet for samisk språk. For at de skal kunne betjene den samiske befolkningen på samisk må kirken tildele ressurser som muliggjør dette. I tillegg må det avklares hvordan Sametingets tildeling av tospråklighetsmidler til samiske forvaltningskommuner også skal komme til menighetene.

Samisk språk hører hjemme i bruk i kirkelige handlinger også utenom gudstjenesten, for eksempel i vielser, begravelser, diakonale tiltak og trosopplæringa. Styrking av språkkompetansen for å gi tilbud om et likeverdig kirkelig tilbud er en sentral oppgave. Noen menigheter har som sagt særlige lovforpliktelser om bruk av samisk språk. I tillegg er det mange menigheter i Norge som ligger i samiske bosettingsområder. Disse menighetene har et ansvar for å synliggjøre samisk språk og innhold i gudstjenesten. I tillegg til det formelle juridiske ansvaret er det også forpliktelser av teologisk og diakonal karakter som for eksempel er forankret i pinsebudskapet og i kirkens forkynnelse om likeverdighet i form av kampen for rettferdighet.

En viktig forutsetning for å øke tilbudet om samiskspråklig betjening er å undersøke behovet og ønske om bruk av samisk språk. Menighetene i Den norske kirke som har gode rutiner for å etterspørre om det er ønskelig med samisk språk i forbindelse med for eksempel dåps- eller vigselssamtaler kan være gode forbilder for andre menigheter, og dele kompetanse og praksis for å øke antall menigheter som gjør dette.

Om det stilles spørsmål om det er ønske om materiell på samisk når menighetene sender ut for eksempel invitasjon til utdeling av fireårsbok eller testamente, vil samer kunne tilkjenne at de ønsker dette. På den måten kan man tilby en språklig tilpasning, og samer blir betjent på samisk selv om menigheten kan mangle ansatte som behersker samisk. Dersom det kommer forespørsel om samisk betjening, og menigheten ikke har samisk kompetanse er det viktig at kirken har gode rutiner for bistand og kompetansedeling over menighets-, prosti- og bispedømmegrenser. I dag er det en stilling som prest for samer i sørsamisk område i Nidaros og en stilling som prest for samer i nordsamisk språkområde i Nord-Hålogaland bispedømme. Disse stillingene utgjør en viktig ressurs i kompetansedeling og hjelp til betjening. Sør-Hålogaland bispedømme har en stilling som lulesamisk prest, som til daglig er

lokalisert i Tysfjord menighet. Dette er også en viktig stilling med tanke på kompetanse om lulesamisk kirkeliv. I tillegg er det behov for å få opprettet en stilling som prest for samer i Sør-Norge.

Samenes nasjonaldag har siden den ble opprettet, utviklet seg til å bli en stor festdag for samene. Kirken har mange steder vært med og markert 6. februar fra starten av, ved å arrangere samiske gudstjenester i menighetene som en del av det lokale programmet for dagen. Dette er en god mulighet for kirken til å markere sin tilstedeværelse i det samiske samfunnet og deltakelse i det som har betydning i samenes liv. Det er utviklet både gudstjenesteressurser og ressurser og materiell for trosopplæring, som menigheter kan bruke til å markere dagen. Det er et viktig mål at flere menigheter blir med på feiringen av Samenes nasjonaldag.

Synliggjøring av samisk språk er også viktig i arbeidet som Den norske kirke gjør på nasjonalt og regionalt nivå. Økt bruk av samisk språk på kirkens hjemmesider, i sosiale media, og på nasjonale og regionale arrangementer er med på å synliggjøre og dermed heve statusen til samiske språk.

Bruk av samiske språk, og kunnskap til å løfte samisk innhold i gudstjeneste og i menighetens øvrige arbeid forutsetter kompetanse hos ansatte i Den norske kirke. Når det utlyses stillinger i menigheter i samiske områder kan det å etterspørre samisk kompetanse være nødvendig for å få ansatte som kan bidra til måloppnåelse på dette området. Dette gjelder også på bispedømmenivå. For å få en bedre dekning av samiskspråklige kirkelige ansatte kan menigheter ansette personer med formell utdanning i samisk språk, uten at de har en kirkelig utdanning. Eller man kan ansette personer med formell kirkelig utdanning uten samisk kompetanse som får mulighet til å lære seg samisk. I slike tilfeller kan fleksible løsninger med mulighet for en tilleggsutdanning kombinert med jobb bidra til at man får ansatte med formell utdanning og med samiskspråklig kompetanse.

Et samisk kirkelivsutvalg i menigheten eller på bispedømmenivå vil kunne gi den kompetansen som ansatte eventuelt mangler, og kan sikre at det oppnås kontakt med samer i menighetene. De kan bidra med sin tradisjonskunnskap, kjennskap til lokale samiske organisasjoner og sine nettverk til et samisk kirkeliv som er representativt for området man er i.

Samiske kirkedager er et svært viktig nordisk samarbeid og arena for samisk kirkeliv på tvers av landegrensene. Kirkehelgen er en viktig arena for fellessamisk gudstjenestefeiring der både samiske språk og samisk innhold er bærende elementer. Det ligger et stort potensiale i å utvikle dette samarbeidet til andre felt som for eksempel samordning av samiskopplæring av prester, liturgi- og salmearbeid, konfirmantarbeid, trosopplæringsressurser, arbeid med samisk teologi osv. Videre har utviklingen av kirkedagene vært viktig for å skape arenaer for samtaler knyttet til kirkens engasjement i samiske områder, både hva retten til land og vann angår, samt urfolks forvaltningskompetanse og utvikling av kirkenes samiske innhold.

4.1.1 Eksempler på samiske gudstjenester og bruk av samisk språk og innhold i gudstjenesten

Samiske gudstjenester kan i sin helhet gjennomføres på samisk, på samme måte som norskspråklige gudstjenester. Da alle de samiske språkene er i en permanent

minoritetssituasjon i Norge, blir dette svært sjeldent gjennomført uten at det også finnes en norskspråklig oversettelse eller at det tolkes til norsk. Målet er da at alle skal kunne forstå det som sies eller synges i en gudstjeneste. Det er mange samer som ikke forstår eller snakker samisk. En flerspråklig samisk gudstjenestemodell tjener dette formålet, også fordi flerspråklige gudstjenester er med på å gjenspeile den flerspråkligheten og tospråkligheten som finnes i mange samiske familier og i samfunnet. Det er mulig å utforme de samiske gudstjenestene ut fra lokale forhold. Noen steder vil det være naturlig å ha samiskspråklige gudstjenester som oversettes eller tolkes til norsk. Disse kan omtales som samiske gudstjenester. Andre steder vil det være naturlig med en samisk-norsk gudstjeneste, der begge språk brukes og det som er på norsk er oversatt til samisk. En tredje variant er en norsk-samisk gudstjeneste, der norsk er dominerende, men det brukes samisk liturgi, bønner leses på samisk, det velges samiske salmer, mens preken og deler av liturgien er på norsk. De ledd som er på samisk blir oversatt til norsk, eller finnes skriftlig i et program. Den fjerde varianten er en norskspråklig gudstjeneste med et samisk innhold, tema og problemstillinger. Også her kan samer medvirke i enkelte ledd, men norsk er hovedspråket.

Der det finnes kirketolker, er en del av kirketolkenes oppgave å bidra til at samisk brukes mest mulig i en samisk gudstjeneste. Der det ikke finnes tolk eller liturger med samisk språkkompetanse, vil det å bruke noe samisk alltid vil være bedre for samene i menigheten, enn at samisk språk og innhold ikke brukes. I forrige Strategiplan for samisk kirkeliv var det mål om opprettelse av flere kirketolker/språkmedarbeidere. Av de er følgende stillinger ikke opprettet:

- En 100% lulesamisk kirketolkstilling, som også kan yte språktjenester rettet mot bispedømmenivå og sentralkirkelig nivå.
- Fire 50% regionale kirketolkstillinger i Nord-Hålogaland bispedømme knyttet til Varanger prosti, Indre Finnmark prosti, Nord-Troms prosti og Indre Troms prosti.
- En 100% sørsamisk kirketolkstilling knyttet til Saemien Åålmege, men også med ansvar for menigheter i forvaltningsområdet for samisk språk i sørsamisk område, som også kan yte språktjenester rettet mot bispedømmenivå og sentralkirkelig nivå.

For å kunne ivareta behovene som den samiske befolkningen har til samiskspråklige tjenester, så er det fortsatt behov for disse stillingene. Målet om at de skal opprettes videreføres derfor også i neste strategiperiode.

Flere menigheter har innarbeidet en praksis med faste liturgiske ledd på samisk i gudstjenesten, for eksempel nådehilsen og velsignelsen. En del menigheter har også samiske ledd trykket i gudstjenesteheftet, for eksempel Kyrie eller Vår far på samisk.

Kirkeårets tekster finnes oversatt til alle tre samiske språk, og er tilgjengelig blant annet på bibel.no. Mange menigheter som aktivt bruker to språk i gudstjenesten, velger å trykke bibeltekstene på det ene språket i gudstjenesteagendaen, slik at de som ønsker kan lese teksten der. Dette er også en god måte å aktivt synliggjøre

samisk språk i gudstjenesten, og kanskje særlig der man ikke har liturger/medliturger som behersker språket.

Samiske liturgier eller liturgi på samisk språk har ulikt innhold. Et eksempel på samisk liturgi er “Velsignelse av hus og hjem”, som både kan brukes på samisk og på norsk, men som synliggjør en samisk kristen tradisjon. Liturgi på samisk språk er ordinære liturgier oversatt til samisk. Liturgiske ledd med samisk tonespråk er de liturgiene der samiske musikere har satt melodier til. Disse liturgiske leddene finnes også på norsk.

Samisk innhold handler både om å synliggjøre samisk kirkeliv gjennom bruk av lokal kristen praksis og kjennskap til hvordan kontekstuelle tilnærminger kan bidra.

Stedegengjøring og fleksibilitet i kirkens arbeid danner også rammen for nyutvikling og vekst med fokus på inkludering som prinsipp. Kollektivt eierskap, og individuell opplevelse av en kirke som også er til for enkeltmennesket kan danne rammen for både engasjement som frivillig, deltagelse i kirkens virksomhet og opplevelse av at man hører til i det kristne fellesskapet.

4.2 Samisk språk og kultur i trosopplæring

Samisk trosopplæring har som formål å vekke og styrke kristen tro, gi kjennskap til Den treenige Gud, og bidra til kristen livstolkning og livsmestring hos samiske barn og unge på en måte som ivaretar deres samiske tilhørighet og identitet.

Trosopplæringen har som et sentralt anliggende å styrke barn og unges identitet og gi hjelp til livsmestring. Gjennom trosopplæringen kan barn og unge med samisk tilknytning få støtte til å mestre en todelt kulturell tilknytning. Dette innebærer at alle landets menigheter må arbeide for å ivareta samisk kultur og identitet når barn og unge med samisk bakgrunn tar del i menighetens trosopplæring.

Samisk trosopplæring skal også utfordre til engasjement i kirke og samfunnsliv. Gud gir – Vi deler har et punkt om at alle barn og unge i trosopplæringa skal møte særtrekk ved samisk kirkeliv. Kompetanse hos dem som møter barn og unge i kirken er vesentlig for å skape en arena der samiskkirkelige tradisjoner møtes med respekt og konkret forståelse.

Samene har gjennom generasjoner ivaretatt samisk kristendoms-kunnskap gjennom sine egne uformelle opplæringsarenaer i hjemmene, arbeidsfellesskapet, slekta, naboskapet, de kristne forsamlingene, gudforeldresystemet og i form av andre tiltak som Søndagsskolen. Samenes kristne tro og trostradisjoner har gjennom disse uformelle opplæringsarenaene, blitt overført fra generasjon til generasjon. En samisk kristendomsopplæring har tradisjonelt skjedd gjennom en samhandlingspraksis som har gitt barn og unge opplæring i kristendom i form av tradisjonskunnskap. Dette er en muntlig basert kunnskapsform der fortellertradisjonene er sterkt knyttet til det å leve av og nært naturen.

Kirken og skolen har hatt helt andre opplæringsformer som samene også har møtt opp gjennom tidene. I dag har menigheten ansvar for samisk trosopplæring, og spørsmålet er om kirken og hjemmene sammen kan bygge opp kunnskap og tro hos samisk barn og unge i dagens samfunn. Den tradisjonelle muntlig baserte

trosopplæringa som har forankring i hjemmene, står i fare for å bli borte, dersom dagens skriftspråksbaserte og digitale opplæringsformer overskygger den fortellingsbaserte trosopplæringa. Menigheter som er seg dette bevisst, kan støtte opp om den tradisjonelle opplæringsformen i sitt trosopplæringsarbeid. Det kan gjøres ved at menigheter viser interesse for, og samler inn dokumentasjon om hvilke fortellinger og sanger, og samværsformer som har preget den lokale trosopplæringa i hjemmene. Disse praksisene kan gjøres tilgjengelig for ansatte og frivillige i kirken, på en faglig god måte.

Foreldre og faddere kan oppfordres til å ivareta de lokale trosopplæringsformene, og den kristne praksis som barn og unge har tatt del i. Konfirmanter kan bidra i trosopplæringa slik at disse tradisjonene også ivaretas som en del av konfirmantopplæringen.

Kirkens forpliktelse på likeverdig kirkeliv skaper rom for at samer skal fylle kirkelivet med sine egne tradisjoner, egen musikk og egen kultur. Dette gjelder også barn og unge. Samiske barn og unge skal i trosopplæringa møte kunnskap om sitt eget, der for eksempel dåpstradisjoner, trospraksis og høytider med en særlig betydning for samene synliggjøres og formidles, og de skal få mulighet til å prege innhold og uttrykk når de deltar i planlegging av gudstjenester, deltar som ministranter og så videre.

Et eksempel på hvordan samisk kultur kan ha betydning for helt konkrete valg i kirken er bruk av kappe eller ikke til konfirmasjonen. I de fleste menigheter i landet er den hvite konfirmantkappa et vanlig syn i konfirmasjonen, denne representerer den hvite dåpskjolen barna ble døpt i. For mange samiske barn er det ikke tilfellet; de ble døpt i kofte, og symbolverdien er dermed ikke den samme om en da skal gå i kappe over kofte. Samtidig har det vært en diskusjon om hvorvidt barnefattigdom er en begrunnelse for at alle har kapper og dermed stiller likt. Saemien Åålmege har for eksempel løst dette ved å lage kapper som har en samisk utforming og samisk fargespråk.

4.2.2. Samisk konfirmantleir

Da Strategiplan for samisk kirkeliv ble vedtatt av Kirkemøtet i 2011 var det et mål at Samisk kirkeråd skulle opprette et tilbud om en landsdekkende samisk konfirmasjonsleir som et årlig tilbud. Målet med konfirmantleiren var den gang todelt. Konfirmanter i hele landet skal ha tilgang til et minimum av samisk trosopplæring. Det får de ved å delta på Samisk konfirmantleir. Opplæringen på leiren kommer i tillegg til den opplæring konfirmantene får før de konfirmeres i sin lokale menighet. Det andre målet med Samisk konfirmantleir er at konfirmanter fra hele landet gis en mulighet til å delta på en samisk kristen fellesarena sammen med andre samiske konfirmanter. Leiren er også sentral som en samisk-språklig arena og Sametinget har gitt økonomisk støtte til gjennomføringen av leiren hvert år siden oppstart i 2014.

Evaluering av konfirmasjonsleiren viser at det er god måloppnåelse når det gjelder å vekke og å styrke kristen tro hos de som deltar og bidra til kristen livstolkning og livsmestring på en måte som ivaretar deres samiske tilhørighet og identitet.

4.2.3 Samiske ungdomssamlinger

I tillegg til arbeidet i menigheter og landsdekkende samisk konfirmasjonsleir er det et behov for samiske kristne ungdomsarenaer. Satsing på samisk ungdomsarbeid er også et ledd i kirkens arbeid med å videreutvikle og styrke Den norske kirkes arbeid med aldersgruppen 18-30 år. Fordi samer bor spredt og det bare er et fåtall samer som bor i samiske majoritetssamfunn, har man satsset på landsdekkende ungdomssamlinger. Her er det fokus på felleskap, identitet og åndelig vekst. Ledertrening inngår som en del av disse samlingene. Det er for å skape engasjement og drive rekruttering. Disse ungdomssamlingene bidrar til rekruttering av samiske ungdommer til kirkelig tjeneste og til å ta kirkelig utdanning. Ungdommene som deltar her blir også ressurser som kan bidra i sin lokale menighet i barne- og ungdomsarbeid, gudstjenester osv.

4.3 Samisk diakoni

Diakoniens rom er å møte mennesker der de er, og å forkynne evangeliet i handling. Mange diakoner og andre kirkelige medarbeidere møter samer i ulike livssituasjoner. Med åpenhet og kompetanse på dette feltet vil de kunne være sentrale støttespillere for mennesker. Kirkens oppdrag og tjenesten som springer ut av kirkens diakonale oppdrag utgjør en rik arv, og kirken har ressurser til å utføre sitt oppdrag. Omsorg for mennesker i sårbare livssituasjoner har alltid vært en del av kirkens oppdrag i verden, og tjenesten har tatt ulik form fra tid til tid. Spørsmålet er derfor ikke om kirken skal ha et engasjement på dette området, men hva den skal ha sin oppmerksomhet rettet mot og hvordan engasjementet skal praktiseres. Det handler om opplevelsen av å bli sett, og for mange endelig bli anerkjent som den de er. Mange som lever med skam vil ikke dele sin skam, men kirken har et rom til å belyse og gi verdi til det mennesker lever med og de livserfaringer de har.

Kirkens rom oppleves som særlig egnet for å være sammen, etablere et menneskelig fellesskap der det å uttrykke sorg og fortvilelse er mulig fordi det er trygt. Kirkerommet kan brukes som arena for fellesskap i sorg, for mange ulike grupper i samfunnet. I de tilfeller der noen opplever seg utsatt for andre menneskers handlinger, og opplever stor sorg, kan de ha behov for et fellesskap som er støttende. Å delta sammen med sin egen gruppe, i kirkelige handlinger, innebærer å være en del av et fellesskap. Det å ha tilhørighet til et kristent fellesskap, kan også styrke troen.

Samenes kristne praksis og åndelige tradisjoner kan representere kilder til og ressurser som også kan brukes innenfor diakonien. Noe av dette er uformelle, muntlig baserte praksiser som ikke er bearbeidet til en akademisk form, og gitt en skriftspråklig struktur. Om det skal finne sted nedtegnelser av denne tradisjonskunnskapen, må dette gjøre med respekt for kulturell selvrepresentasjon og selvbestemmelse slik dette er nedfelt i urfolksrettighetene. Dette gjelder både praksiser knyttet til bønn og velsignelser, men også kommunikasjonsformer som brukes i sjelesorgsamtaler. Det kan for eksempel handle om at det å snakke sammen to og to, er best egnet, når noe vanskelig skal bearbeides. Andre praksiser er knyttet til det å be om fred eller å velsigne det stedet der de skal slå seg ned for å raste, tenne bål, eller om en skal ut på en reise. En annen og svært viktig del av samenes kristne tradisjoner er å delta i en forbønnsgudstjeneste, og å gå til nattverd.

Fadervår og kjente salmer vil ofte være ressurser i mange sammenhenger, og det er aktuelt å ha for øye at det å bruke et av de samiske språkene, er av stor betydning, uavhengig av om deltakerne snakker samisk eller ikke. En annen praksis som er etablert i deler av samisk kirkeliv, er å velsigne naturområder som er utsatt, be eller å holde andakt eller gjennomføre gudstjenester ute på steder, for å skape rom for synliggjøring av det skapte og dets utsatthet. Uansett hvilket språk som brukes, så vil velsignelsens ord gjenkjennes, og de bærer i seg en egen kraft til å bringe fred og trøst, til de som er berørt og rammet. Samenes urfolksstatus gjør at kirken på dette området har et særlig ansvar for at samene i menighetene kan dyrke sin kultur og tro sammen med andre av sin egen gruppe. Den kompetansen som utvikles innenfor urfolkfeltet, vil også komme andre minoritetsgrupper til gode, slik at også de i større grad vil kunne oppleve seg sett og anerkjent som det de er.

Det er en viktig oppgave for kirken å aktivere disse praksisene, gjøre dem relevante i kirkelivet, ved å gi dem verdi og anerkjennelse. Ved å behandle det som et gode, blir de sett på som de ressursene de representerer. Uformelle praksiser kan forringes eller forsvinne om de ikke er i bruk. Som Jesus taler om talentene som noen gjemmer i jorden (Matt 25,25), kan både enkeltmenneskers og menighetenes ressurser ligge ubrukte. Innenfor samisk trosopplæring er det utviklet ressurser for å anspore barn og unge til å være seg bevisst de verdier som skaperverket representerer i deres liv. I tillegg må det utvikles flere ressurser.

Behovet for kompetanse på samisk språk, kultur og tradisjon er stort i fagfeltet, og det er få samiske diakoner på norsk side av Sápmi. Like viktig er det at kompetanse på feltet er innarbeidet i både grunnutdanning og i arbeidsgivernes daglige oppfølging.

En anerkjennelse for at det kan stilles krav til hvordan en som ansatt i Den norske kirke, forstår begrepsinnholdet «kultur», kan være et av flere utgangspunkt for å bygge opp relevant kompetanse om diakoni i samisk kirkeliv. Det som omtales som kontekstuelle forhold, er som tidligere nevnt, ikke bare lokale forhold og forhold i menigheter der det bor mange samer. Fenomenet kontekstualitet angår i høyeste grad alle. Dette er forhold som for eksempel kan være representert hos de som har et enspråklig språkgrunnlag så vel som de som har en minoritetstospråklig bakgrunn. Kontekstualitet kan også sies å omfatte de normene som fulgte med statens og kirkens fornorskningsbestrebelse. Dette var noe som ikke bare samene ble rammet av, men som preger alle som bor og lever innenfor rammene av staten Norge. Det faktum at enspråklige og monokulturelle normer, vanskeliggjør innføring av samiskspråklige eller minoritets- eller urfolkstospråklige gudstjenester, eller å bruke to- eller flerspråklige liturgier, eller det å synge salmer på flere språk, i den norske kirke. Utfordringen er å bygge en kompetanse som omfatter alle forhold og fenomener, og alle mennesker i samfunnet, slik at samene har et likeverdig utbytte av å delta i kirkelivet, også i samisk kirkeliv.

4.3.1 Diakoniens menneskerettslige forankring

I arbeidet mot målet om et likeverdig samisk kirkeliv, er det å styrke samisk kirkeliv innenfor rammene av Den norske kirke, et vesentlig poeng. Det handler for en stor del om å iverksette tiltak som har karakter av positiv diskriminering, eller positiv forskjellsbehandling. Dette til forskjell fra negativ diskriminering, som er det samme som negativ forskjellsbehandling. Når samisk språk tas inn som en del av en norskspråklig gudstjeneste i Den norske kirke, da kan det omtales som positiv diskriminering. «Samisk diakoni» er å omtale det tilsvarende «diakoni i samisk kirkeliv», på en inkluderende måte, i form av positiv diskriminering eller positiv forskjellsbehandling. Fornorskningens usynliggjøring og forsøk på å utsette all samisk kultur i Norge, gjør at det i dag er helt nødvendig å bygge inn tiltak og prosesser som har karakter av positiv forskjellsbehandling eller positiv diskriminering. Positiv diskriminering er grunnleggende tiltak for å gjenskape likeverdighet. Det handler om å skape inkludering, og å motvirke ekskludering. Dette er tiltak som omfatter samene som folk, er begrunnet i kollektive menneskerettigheter, slik de er nedfelt i FN, og fulgt opp av Stortinget. Kollektive menneskerettigheter er ment å skape mer likeverdighet for grupper i samfunnet som er, og har vært utsatt for diskriminering. Dette gjelder kvinner, barn, mennesker med funksjonsnedsettelse, etniske minoriteter, LHTB og urfolk osv. Urfolk er innlemmet i FNs menneskerettighetskonvensjoner med egne paragrafer, som i Barnekonvensjonen. Diakoni har dette som et av sine hovedmål, og av den grunn er samisk diakoni, et særlig anliggende å vektlegge innenfor diakonien.

I Salamanca-erklæringen som ble vedtatt av Unesco i 1994, er det fattet beslutninger om hvordan inkludering skal gjennomføres for å sikre at enkeltpersoner og grupper ikke blir ekskludert fra fellesskapet. Dette skal sikres ved å øke fellesskapet, øke differensieringen, øke individualiseringen og å øke demokratiseringen. En inkluderende praksis innebærer differensierte tilbud, det tas individuelle hensyn, det sikres at det finnes fellesskapsarenaer for den sosiale gruppen det gjelder, er bygd på demokratiske prinsipper der selvbestemmelse og medvirkning praktiseres. Disse elementene er juridisk begrunnet, i tråd med det som gjelder for alle former for diakonal praksis. Målet er å utjevne de eventuelle negative forskjeller og den negative diskriminering som er rådende. Da skapes det rom for mer likeverdighet.

4.3.2 Diakoni til ulike grupper

Samiske eldre er en gruppe som har svært ulike behov. Mange har samisk som førstespråk og er avhengig av et samiskspråklig diakonitilbud i rammen av sin egen kultur i sårbare situasjoner. Her kan nevnes sjelesorg, sorgarbeid og betjening på eldreinstitusjoner. Andre lever med en bevissthet om at foreldre og besteforeldre snakket samisk, men viser det ikke fram hverken ved bruk av samiske identitetsmarkører som språk og klær. Dette skjer gjerne fordi de aldri har hatt det som en del av sin hverdag, og heller ikke har noe ønske om å gå på tvers av familienes holdninger til å synliggjøre noe forfedrene har valgt å skjule.

Fornorskingspolitikken sto sterkt i mellomkrigsårene og fortsatt til ut på 50-tallet. Det var også kjent at det å være nordfra eller å være same ikke var særlig vel ansett lenger sør i landet. Dermed skjulte mange sin identitet som same, og mange bar på en stor skam over å komme fra noe som var så lite ansett. Dette fordrer at kirken i dag har kompetanse og kunnskap til å møte eldre samer som er bosatt over hele landet. Dette er mennesker som både har lagt bak seg en krig, men som også har bygd opp et liv utenfor de tradisjonelle samiske områdene med liten eller ingen mulighet til å ivareta språk og tradisjon. Mange familier har opplevd at deres gamle som har bodd i norskdominerte områder lenge, på grunn av sykdom mister det norske språket og kan bare snakke samisk. Slike tilfeller viser at det er et behov for at menigheter både i og utenfor det tradisjonelle samiske området reflekterer omkring hva slags tilbud de kan gi til enspråklige samisktalende eldre. Et konkret tiltak vil være at menigheter i store byer arbeider for å skape besøksordninger og samlingsplasser hvor eldre samer kan få et språklig samlingssted. I et slikt tiltak vil det være viktig å få til et samarbeid mellom frivillige som er samisktalende og fagmiljøer i kirken. Dersom man får opprettet en prestestilling for samer i Sør-Norge, kan den stillingen fylle noe av dette behovet som finnes utenfor de tradisjonelle samiske områdene. Like viktig er det at menigheter bidrar til kompetansedeling slik at andre menigheter kan dra nytte av deres erfaringer med slikt arbeid.

Vi vet at samer er mer utsatt for vold og seksuelle krenkelser enn ikke-samer. Vi vet også at mange samer ikke har tiltro til det offentlige hjelpeapparatet. De unnlater eller tør ikke å kontakte noen for å få hjelp. Dette er noe kirken tar på det dypeste alvor. Det er viktig at lokalmenighetene aktivt arbeider for å senke terskelen for å fortelle om vold og seksuelle overgrep. I tillegg må det være gode rutiner for oppfølging dersom seksuelle overgrep eller vold oppdages. I beredskapsplanene må menighetene reflektere over om det er grupper av mennesker i deres menighet som er ekstra sårbare eller om medarbeidere trenger ekstra kompetanse for å møte grupper på en likeverdig måte. Det er viktig at denne beredskapen også inkluderer menighetens trosopplæringsarbeid. For samene er det aktuelt å tenke på hvordan fornorskning, undertrykking, arvede traumer, følelse av avmakt kan påvirke mennesker. Kirken må arbeide aktivt for å bryte ned tausheten omkring vold og seksuelle overgrep i det samiske samfunnet. Dette er spesielt viktig fordi mange samer opplever at det er tabu å snakke om kropp, grenser og seksualitet. Det igjen kan gjøre at man mangler språk for å snakke om vold og seksuelle overgrep, og manglende språk gjør det vanskeligere for andre å oppdage og avverge vold og overgrep. Når kirken arbeider for å fremme språk for og samtale om grenser, makt og seksualitet, så må det derfor gjøres på en måte og med et språk som ikke virker fremmedgjørende, men inkluderende for samer. Her er det viktig at kirken aktivt samarbeider med fagmiljøer som har samisk språk- og kulturkompetanse, og kompetanse om vold og seksuelle overgrep.

Samer som lever med funksjonsnedsettelse har mange faktorer som gir økt sårbarhet. For det første er man en del av et folk som er en numerisk minoritet, noe som gjør at ditt språk og din kultur ofte er ukjent for mennesker i samfunnet. For det

andre er det samtidig å være avhengig av hjelp og støtte for å mestre hverdagen faktorer som gjør mennesker ekstra sårbare. Man er i en dobbel minoritetssituasjon. Kirkens fokus og syn på likeverd og menneskeverd fordrer at medarbeidere i kirken har et særlig fokus på dette. De samiske diakonene har kompetanse på å være en del av en minoritet, men fordi det er få med denne erfaringskompetansen er det også et fagfelt som i stor grad har behov for faglig oppfølging.

Utfordringen i samfunnet i dag er at terskelen for både å hetse og komme med rasistiske uttalelser mot samene og andre minoritetsgrupper ser ut til å ha blitt lavere, på samme måte som for andre minoritetsgrupper i vårt samfunn. Netthets og især sosiale medias kommentarfelter er en arena både for rasisme og svært hetsende kommentarer mot den samiske befolkninga som gruppe. Mange barn og unge bærer på opplevelser knyttet til mobbing og rasisme på bakgrunn av sin etnisitet og kulturelle tilhørighet. Latterliggjøring, kulturell appropriasjon og flere utspill som svekker samenes stilling og verdi har også vært i mediebildet som barn og unge møter. Netthets og nettvett er viktige temaer i det diakonale arbeidet blant barn og unge.

I det samiske samfunnet er det ulike grupper som uttrykker at de ikke kjenner seg inkludert. Diakonens rolle er å bidra til å gi barn, unge og voksne et inkluderende miljø, der deres egenart og egenverdi oppleves gitt av Gud, og som verdifullt og ukrenkelig. Menigheten har ansvar for å sikre at kirken har rom for alle, og for kirker i de samiske områdene fordrer det at man arbeider med at den samiske befolkninga har likeverdige tilbud som den norske.

4.3.2 Skaperverk og forvaltning

Strengthening Indigenous Peoples' rights over their territories and supporting their traditional community conservation practices are fundamental for protecting Mother Earth. Centre for World Indigenous studies 2018

Kirkens omsorgstjeneste vektlegger nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet. Vern om skaperverket og kampen for rettferdighet har en særlig relevans for verdens urfolk. Dette på grunn av den nærhet til naturen som urfolk har både fysisk og åndelig, noe som gjør at urfolk først oppdager og siden i stor grad bærer konsekvensene av naturødeleggelser. Naturødeleggelser fører til forringelse av samenes tradisjonelle og naturbaserte virksomheter og preger dagliglivets gjøremål. Det påvirker samenes fysiske og psykiske helse på en svært negativ måte. Kirkens oppdrag er å se, møte og bidra på en diakonalfaglig måte til vern av skaperverket og kampen for rettferdighet.

Urfolks naturbruk og forvaltning av naturen og dens goder har vist seg å være bærekraftig, både økologisk, økonomisk og kulturelt. I kirkens arbeid med vern om skaperverket er det viktig å være bevisst hvordan og i hvilken grad urfolks og samenes samfunnskontekst er til stede på en relevant, synlig og likeverdig måte når man drøfter samfunnsutvikling. Man må også vurdere om samfunnsutviklingen er i tråd med en kulturell, økologisk og økonomisk bærekraft. Man kan påpeke hvilke konsekvenser utfallet av beslutninger i arealvernsaker kan ha for samene som urfolk i Norge, og om beslutningene er i tråd med de internasjonale konvensjoner som staten

Norge har sluttet seg til. På den måten kan kirken bidra til å verne om naturgrunnlaget for den samiske befolkningen.

Kirken kan også belyse, omtale og problematisere pågående interesse- og verdimotsetning som eksisterer, og de konsekvenser det har for de som er involvert i saken eller berørt av inngrepene. Dette gjelder særlig ved interessekonflikter i lokalsamfunn. De mennesker som er berørt av de menneskeskapt klimaendringene, ulike former for naturinngrep eller forringelse av naturmiljøet, skal erfare at kirken tar deres problemer på alvor.

Mange samer opplever at de ser Gud i naturen, eller at de kommer nærmere Gud når de er i naturen. Nettsted for samisk trosopplæring, www.osko.no, har en struktur som er bygd opp omkring det å leve i og nær naturen; bål, bjørk, bål, vann, sol og kirke. Når tema «bønn» skal behandles, tas det utgangspunkt i en kontekst som er felles for alle samer, i fortid, nåtid og fremtid, og det å sitt ute rundt et bål eller inne i en lavvo med bålet som sentrum. Et tema som tas opp er samenes forhold til naturen: «Før i tiden var folk avhengig av det man fikk fra naturen. Folk hadde lært å ta vare på naturen. Hvis du tar alt for mye, så forteller naturen at den vedskogen vokser ikke mer, fisken blir borte i vannet. Du må lytte til naturens stemme, sier mange eldre.» På denne måten kan samenes forhold til skaperverket og skapelsesteologien være et viktig bidrag til formidlingen av troen på den treenige Gud.

4.4 Dialog og forsoning

Den norske kirke har tidlig anerkjent sin rolle i assimileringspolitikken som førte til fornorskninga av samene, og videre også anerkjent et ansvar for å sørge for gjenopprettende handlinger. Opprettelsen av samisk kirkeråd i 1992 var et viktig skritt i denne prosessen. Likevel er det, slik som i samfunnet for øvrig, et synliggjort behov for ytterligere arbeid med forsoningsprosessen også fra kirkens side. Den norske kirke har vært aktiv i dette arbeidet.

Stortinget vedtok i juni 2017 at det skal opprettes en sannhets- og forsoningskommisjon som skal se på fornorskingspolitikken og urett begått mot det samiske og kvenske folk i Norge. I forkant av vedtaket deltok Samisk kirkeråd på den åpne høringen som Stortingets kontroll- og konstitusjonskomite holdt om saken 15. mai 2017. Vår melding til komiteen var at kirken støtter forslaget om å nedsette en sannhetskommisjon om fornorskingspolitikken, og ønsker at kommisjonen også undersøker kirkens rolle. I juni 2018 ble Sannhets- og forsoningskommisjonen oppnevnt av Stortinget, og dets mandat fastsatt. Biskop emeritus Per Oskar Kjølås er oppnevnt som kommisjonsmedlem.

Kirken har i sitt arbeid med forsoning og diakonal praksis en særlig forpliktelse til å skape rom for de mennesker som lever med resultatet av den assimileringspolitikken staten førte mot samene, som også kirken var en del av. Forsoningsprosessen og interne ryddeprosesser knyttet til overgrep og vold som står på trappene er i aller høyeste grad en kirkelig oppgave der diakonene spiller en sentral rolle i dialogarbeid og i møtet med mennesker som møter sin egen sorg når den kollektive sorgen skal bearbeides. Forsoningsarbeid bygger på dialog, samhandling og et felles mål om å finne en vei. Forsoningsprosessen har flere nivåer, og kompetanse om hvordan man

bygger denne dialogen, metodikk for forsoningspraksis og ikke minst kompetanse i ledelse av denne type prosesser er et behov også i Den norske kirke. Samisk diakoni må være våken i arbeidet med forsoning og må ivareta den tillit som måtte bli vist i de personlige historiene som kommer frem.

Fra forrige strategiplan for samisk kirkeliv var det tydeliggjort et behov for en samisk diakonirådgiverressurs lokalisert til Samisk kirkeråd som kan bidra til faglig veiledning av menigheter i deres diakonale arbeid for den samiske befolkningen. Dette behovet er fortsatt til stede.

4.4.1 Samisk diakoni som en del av arbeidet med sannhet og forsoning

Forsoning mellom samer seg imellom er en viktig forutsetning for både intern fred og internt samarbeid. Mange samer lever med konflikter i sin hverdag. Konfliktene bygger på mange ulike årsaker, men fornorskning og ikke minst innføring av norsk rettsforståelse og praksis i sin tid har betydning. Selv om Den norske kirkes primæroppgave ikke er å gå inn i disse konfliktene, kan likevel kirken være et sted der især samisk diakoni rommer mennesker som står i slike konflikter, og der fredsarbeid ikke bare handler om global praksis, men et arbeid som kan romme mennesker i lokalsamfunnet som bærer sorg, sinne og frustrasjon over situasjonen de står i.

Forsoning mellom samer og nordmenn er også en del av en kristen praksis det man bygger på likeverd og rettferd. Konflikter om beiterettigheter mellom bønder og reindriftsamer, utbygging av kraftanlegg, hyttefelter, skianlegg osv. i samiske tradisjonelle områder både langs kysten og i fjellet og så videre er ofte grobunn for konflikter. Mange kan ha negative holdninger til samer som bekreftes og forsterkes i saker med motsetninger. Dette kombinert med at mange samer i dag kanskje i sterkere grad enn tidligere tydeliggjør og står på sine krav og tar til motmæle mot negative ytringer, bidrar til å synliggjøre konfliktene mer enn tidligere. Tydeliggjøringen i seg selv er ikke negativt, men det er viktig at det finnes arenaer hvor mennesker kan samtale om motsetninger på en måte som gjør at de respekterer hverandres ulikheter. Her kan også kirkens diakonitjeneste bistå i fredsarbeid for å redusere splittelser i lokalsamfunn.

Når det skal finne sted et diakonalt arbeide i de geografiske områdene i Norge der samene bor og lever, kan kontekstforankring gi en faglig tilnærming som er egnet i forhold til målet om inkludering. Da vil kunnskaper om samisk språk, kultur og samfunnsliv, gjøres relevant som en likeverdig del av det faglige kunnskapsgrunnlaget. De historiske forhold som samene har levd under vil også være av betydning å kjenne til. En annen faktor som da vil kunne innlemmes er kunnskaper om fornorskningspolitikken som ble ført av Den norske stat og Den norske kirke i fellesskap. Det er også nødvendig å vite om at fornorskningstiltakene har skapt og fortsatt kan prege betingelser som ligger til grunn for relasjoner som samer har til kirken. Fornorskningen har også preget vilkårene for livsmestring hos samer i generasjoner. Dette uavhengig av om de selv er blitt direkte rammet av tiltakene. Fornorskningen kan sies å ha skapt negative holdninger overfor samer, både hos samene selv, og hos andre som kan ha påvirket relasjoner samer imellom, og

Alle relasjoner der samer er involvert, kan derfor ha en risiko for å ha blitt preget av ulikeverd. I den grad noen enkeltpersoner, ønsker å skjule sin samiske identitet på den offentlige arena, som i kirken, så er det mulig å se dette i sammenheng med fornorskningshistorien. Det er derfor nødvendig med grunnleggende kunnskaper om inkludering og positiv diskriminering, hos ansatte i kirke, når samene skal betjenes innenfor gudstjenesteliv, kirkelige handlinger, trosopplæring og ved alle former for diakonalt arbeid.

I tillegg vil kunnskaper om samisk religion, samenes åndelige tradisjoner og åndelig praksis, kunne være en relevant del av det nødvendige kunnskapsgrunnlaget innenfor samisk diakoni. Der samer i menighetene erfarer at det eksisterer et «Samisk kirkeliv» i praksis, og at det har den samme kvalitet som øvrig kirkeliv, da kan en si at det er lik måloppnåelse og likeverd mellom samisk kirkeliv og øvrig kirkeliv. Et eksempel på etablering av et likeverdig samisk kirkeliv, er å sikre at det finnes samiske kristne fellesarenaer. Dette kan være tiltak som er rettet mot barn, unge, voksne eller eldre. Det kan etableres rom for at samene selv kan danne slike arenaer, og selv finne frem til hva som skal være begrunnelsen for fellesskapet. I noen menigheter har salmesang vært det som har skapt grunnlag for fellesskapet. I andre menigheter kan forsoning og sannhetsarbeid være det som gir grunnlag for å danne en samisk fellesarena. Det kan føre til ulike former for samarbeid mellom de uformelle kunnskapsarenaer og kirken som en formell og offentlig arena, som gir rom for fornyelse og utvikling innenfor samisk diakoni. Viser i denne sammenheng til vedtak fra Kirkemøtet i 2006. (KM7/06). Der heter det:

Komitéen vil understreke at rettferdighets- og forsoningsarbeidet i kirken krever vilje til å prioritere ressurser, om nødvendig over lang tid. For at uretten overfor den samiske delen av befolkningen ikke skal fortsette, må kirken prioritere samisk kirkeliv. Det vil også være til det beste for kirken som helhet.

(Kirkerådet 2011:57).

4.4.2 Arbeid med internkirkelig dialog som grunnlag for forsoning

Arbeid med dialog mellom Den norske kirke og de læstadianske forsamlingene er viktig som en del av det samisk kirkeliv representerer. Forsamlingene ble for mange samer en viktig arena for både likeverd og språkbevaring. Selv om forsamlingene i dag framstår som konservative i forhold til det synet majoriteten av Den norske kirke har, så har forsamlingene i større og mindre grad et samarbeid med kirken, og i enkelte områder utgjør forsamlingene også betydelige deler av lokalkirkens menighet. Mange steder har man et gjensidig samarbeid om sakramentene, stevnegudstjenester og bruk av lokalkirken som forsamlingslokale. Kirken har ansvar for å bidra til at slike samarbeid kan videreføres i lokalsamfunnene der det er ønskelig og mulig.

Samisk kirkeliv har historisk levd i dynamikk med ulike bevegelser med ulik tilnærming til Den norske kirke. En konsekvens av dette er at samer fra ulike områder kan ha ulikt teologisk ståsted. Ulike teologiske ståsteder kan også føre til avstand mellom samer bosatt i ulike områder. Det er derfor også viktig å bygge arenaer hvor samer fra ulike steder kan møtes for en internkirkelig dialog. Et slikt

møtested er Samisk kirkelig valgmøte, et annet er Samiske kirkedager. Med slike møteplasser skapes arenaer for dialog og samtale mellom ulike deler av samisk kirke- og menighetsliv som kan bidra til økt forståelse for ulike ståsteder.

Samene har levd som et kristent folk i generasjoner, og samenes kulturelle kontakt med kristendommen går svært langt tilbake i tid med både katolsk og ortodoks innflytelse i tillegg til den lutherske. Til tross for dette har man, i alle fall i deler av den samiske befolkningen, fram til i dag holdt på kulturelle og religiøse tradisjoner som står i kontinuitet med tradisjonell samisk religiøsitet. Det kan handle om hvordan man forholder seg til og kommuniserer med landskap og steder, f.eks. ved å be om overnattingstillatelse, hvordan man velsigner i forbindelse med utmarkshøsting, hvordan man forholder seg til tegn, drømmer og syner eller nærvær av avdøde, hvordan man praktiserer helbredelse osv.

Selv om slike tradisjoner også finnes integrert i eksplisitt kristne helhetsforståelser og praksiser, som f.eks. i læstadiansk tradisjon, har det i liten grad vært rom for å snakke positivt og anerkjennende om dette som et møte mellom kristen og samisk åndelighet. Århundrer med demonisering og avvisning av samiske åndelige tradisjoner har skapt et negativt språk som fortsetter å tabu- og skambelegge samisk tradisjon. Resultatet er ofte dyp ambivalens i den enkelte, og at dialogrommet om samisk religiøs selvforståelse er snevret inn.

Dialogisk arbeid i samisk kontekst trenger en bevissthet om maktsymmetrien i kirkens møte med samisk tradisjon. Det er viktig å etterstrebe det å skape tilstrekkelig trygge og anerkjennende rom der folk kan dele egne tanker og erfaringer med samisk åndelig tradisjon. Dialog kan her forstås som et kristent identitetsprosjekt; hvordan uttrykke samisk kristen selvforståelse i rammen av egen tradisjon og historie. Det kan også forstås som et forsoningsprosjekt; hvordan komme til rette med nedverdighelsen av egen kulturarv. Dette representerer først og fremst en «intern dialog» innenfor samme religiøst-kulturelle fellesskap. Evnen til å føre slik dialog vil antakelig være en forutsetning for å kunne føre dialog også med dem som søker samisk religion ut fra et mer eksplisitt ikke-kristent ståsted.

4.4.3 Religionsdialog

Det samiske samfunnet er i endring. Mennesker med andre religioner og andre kulturer flytter også til samiske områder. Vi står overfor store utfordringer – for eksempel knyttet til miljø, flyktninger og utvikling av velferdssamfunnet – som vi må løse i fellesskap. Dialog og samhandling er redskaper for å motvirke fordommer, fremmedfrykt og religiøs ekstremisme. For at folk skal leve godt sammen i lokalsamfunn må mennesker ha en grunnleggende respekt for hverandre og hverandres ulikheter. I tillegg er kunnskap og forståelse for andre religioner viktig. Det er viktig at Den norske kirke bidrar til å legge til rette for samtaler om tro- og livssyn også i samiske områder. Mennesker med ulik tro og livssyn deler mange av de samme livsvilkår og hverdagslige erfaringer. Dialog er nødvendig for å skape gode mellommenneskelige relasjoner og et godt og fredelig samfunn hvor religion spiller en konstruktiv samfunnsbyggende rolle.

Tros- og livssynsdialogen har en egenverdi når den ikke har til hensikt å overtale eller overbevise den andre. Da handler det om en likeverdig og åpen samtale hvor en deler troserfaringer og samtaler om både hellige tekster, ritualer og tradisjoner innenfor ens egen tradisjon. En kan gjerne sammenlikne og finne likheter og ulikheter, men hensikten i denne samtaler er ikke å bli enige eller finne ut hvem som har den sanneste eller beste religionen. Dialogen bidrar til selvinnsikt og refleksjon og øker evnen til nytenkning og endring. Dette setter oss bedre i stand til å leve sammen i kirken – og i storsamfunnet – med et mangfold av meninger og tradisjoner.

4.5 Rekruttering, kompetanse og fagutvikling

En av de største utfordringene for samisk kirkeliv i årene som kommer er rekruttering til tjeneste i samisk kirkeliv. I alle yrkesgrupper i kirken er det i dag behov for samisktalende ansatte. Med så få samiskspråklige ansatte i Den norske kirke så blir tjenestetilbudet til den samiske befolkningen svært mangelfull. Det gjelder både med tanke på språklig betjening, men også kompetanse om samers kristne tradisjoner. Det er derfor svært viktig at kirken i sine rekrutteringstiltak har dette fokuset med seg. Det kan bety å se på hvorfor få samer velger kirkelig utdanning. Arbeid mot unge samer, som har tradisjons- og kulturkunnskap, et aktivt samisk språk eller gode forutsetninger for å ha det er viktig. Disse unge vil ikke bare være ettertraktet især i de menigheter som er i forvaltningsområdet for samisk språk, men også til andre deler av kirken.

Den neste gruppa som er viktig er voksne som begynner på en andre karriere. Utdanningsmulighetene ligger til rette for å kunne ta kirkelig utdanning også som voksne. Igjen er det et stort uttalt behov i samisk kirkeliv at mennesker med samisk bakgrunn eller som har språk- og kulturkompetanse også vurderer en vei til kirken.

En tredje gruppe som er aktuell for rekruttering er prester som ikke har en samisk bakgrunn, men som gjerne vil lære samisk språk og som enten har erfaringsbasert kulturkompetanse eller som søker denne kompetansen. Det vil aldri bli mange nok samiske ungdommer som tar utdanning til de kirkelige yrkene, så behovet for andre kirkelige medarbeiderne som opparbeider seg denne kompetansen er verdifull.

Strategier for å ta tak i denne utfordringen er blant annet rekrutteringsprosjekter og kirkelige medarbeidere som aktivt rekrutterer. Holdningsarbeid må skje gjennom dialog og kompetanse på feltet. Løsninger som også bør vurderes er økonomiske støtteordninger for personer med samisk språk og/eller kulturkompetanse som ønsker å ta kirkelig utdannelse og til personer som ønsker å øke sin kompetanse i samisk språk og kultur. Det kan være stipendordninger, permisjon med lønn eller tilrettelagt arbeidstid. Bruk av fleksible løsninger med fokus på lokale forhold slik at det både passer for arbeidstaker og arbeidsgiver kan gjøre at flere ser på denne muligheten.

Særskilte utdanninger knyttet til samisk kirkeliv finnes ikke, og det er viktig at det undervises om samisk kirkeliv og samiske kristne tradisjoner. Områder som har behov for kompetanse er eksempelvis liturgi og et minimum av kunnskap om samisk språk, kjennskap til samisk-kirkelige tradisjoner og kristen trospraksis samt kjennskap til hvordan samisk kirkeliv har utviklet seg fra kontakt med ortodoks og katolsk påvirkning, via hard misjonering og til det samisk kirkeliv er i dag. Som

Norges folkekirke har Den norske kirke et særlig ansvar for å løfte spørsmålet om samisk innhold i studieplanene i møte med utdanningsinstitusjoner som har ansvar for kirkelig utdanning. Det er et mål at samisk innhold skal inn i de kirkelige utdanningene, slik at det hos ansatte i hele Den norske kirke er et minimum av kompetanse på feltet. Et eksempel som enkelt kan innføres i utdanningene, er at alle studenter skal lære seg nådehilsen og velsignelse på alle tre samiske språk. Et annet eksempel kan være at man inkluderer kompetanse om samisk fortellertradisjon når studenter undervises i arbeid med prekener. I tillegg til kompetanse om samisk kirkeliv, så er det også viktig at studentene rustes med kompetanse til å innhente orienteringskunnskap uavhengig av hvor de skal arbeide. Ansatte må ha orienteringskunnskap om den plassen man skal jobbe i.

Kristne tradisjoner hos samene er i liten grad beskrevet og anerkjent som kristne praksiser i Den norske kirke. Et faglig samarbeid med samiske prester og teologer som strategisk arbeider for å sikre dette er en vesentlig faktor for å løfte dette feltet. Eksempler kan være hvordan samer i hverdagen forholder seg til Gud som allestedsnærværende, lese-tradisjonen, praksis og tro knyttet til graviditet og fødsel, særlige helligdager som markeres med annet innhold enn i en vestlig kristen kirke. Et faglig arbeid med trospraksis hos samene vil også gi fagmateriale til bruk i grunnutdanningene. Et annet sentralt emne som må løftes fram er samenes plass i kirkehistorien. Samisk kirkehistorie er lite beskrevet. Det samme gjelder samenes og urfolkens plass og rom i misjonshistorien. Når Den norske kirke deltar i faglig arbeid knyttet til historieskriving, påligger det et særlig ansvar for å sikre at disse delene av historien belyses, og at samer selv sikres rom til å bidra i prosessene rundt dette. Her ligger det et stort potensiale for samarbeid mellom Den norske kirke og utdanningsinstitusjonene.

De samiske kirketolkene er en liten, men særdeles viktig gruppe ansatte i Den norske kirke. Kirketolkens oppgaver er knyttet til å gi et likeverdig tilbud til samisktalende medlemmer av kirken. Til tross for rekrutteringstiltak for å få flere samiske prester, diakoner og trosopplærere så vil behovet for kirketolkene fortsatt bestå. I Den norske kirke har vi i dag svært få samisktalende prester, og selv i forvaltningsområdet for samisk språk er det bare et fåtall som behersker samisk. Det er heller ikke nok samisktalende ungdommer som pr.2018 er i kirkelig utdanning til at man kan se at dette behovet vil bli dekt. Det er både nødvendig å se på hvordan man kan øke tilbudet med kirketolking under gudstjenester, og det er behov for å se på om kirketolkene også skal brukes i andre deler av kirkens tilbud, som diakoni og trosopplæring.

Menigheter og bispedømmer må aktivt arbeide for å inkludere kunnskap om samisk kirkeliv i sitt arbeid med kompetanseheving blant ansatte og folkevalgte. Det kan være seg som tema i stiftsdager, fagseminarer eller andre møteplasser. Samisk kirkeråd må bidra med fagressurser, veiledning og undervisning. Kirken må fordele økonomiske midler til bispedømmer og menigheter slik at de kan satse på arbeid med samisk kirkeliv. Spesielt viktig er det at de bispedømmer som har et spesielt ansvar for samisk kirkeliv får midler slik at de kan ta ansvaret. Det må gjøres både gjennom fordelingsnøkkel til ordinær drift og gjennom prosjektmidler til utviklingstiltak.

Det er også viktig med bevissthet omkring nødvendighet av kompetanse blant kirkelige medarbeidere utenfor det vanlige menighetsarbeidet. Sykehusprester, fengselsprester og andre kirkelige medarbeidere i f.eks. institusjoner har et særlig ansvar for å sette seg inn i, og ha kompetanse og oversikt over hvordan samer i særlig sårbare livssituasjoner kan ivaretas i møte med kirken.

Å øke antallet frivillige er et kontinuerlig arbeid i kirken. Det også viktig at menigheter tenker strategisk omkring rekruttering av frivillige som kan samisk språk eller som har samisk kulturkompetanse. Dersom menigheten har gode rutiner på kartlegging av ønske om bruk av samisk språk i samtaler med mennesker som kommer til kirken for å få ulike kirkelige tjenester, kan det være en mulighet. Kanskje vil den samiskspråklige tekstleseren under en dåpsgudstjeneste bidra flere ganger? Kanskje vil en samisk konfirmant ønske å bidra? Å aktivt søke samarbeid med samiske miljøer kan være en annen strategi. Det kan være samiske foreldre, sameforeninger eller lignende. I dag er feiringen av Samefolkets dag blitt en stor markering mange steder, og ofte er kommunen med. Dersom menigheten engasjerer seg i den feiringen, vil det også kunne være en inngang til å bli kjent med flere samer som kan ønske å bidra.

4.6 Samiske kunst og kulturuttrykk er en del av kirkens liv

Samisk kultur er uløselig vevd sammen med samisk kirkeliv. I løpet av fornorskningstiden forsvant flere av de samiske kulturelle uttrykkene fra kirkelivet, og ble usynliggjort eller forbudt. Det er derfor et vesentlig arbeid som ligger foran hva samisk kunst og kultur angår.

Samisk tonespråk er basis i samisk kirkemusikk. De ulike samiske områdene har ulike tradisjoner. Et arbeid som tar sikte på å vitalisere og bevare og utvikle salmesangen, må ta høyde for variasjonene, og ikke minst beskrive de ulike salmetradisjonene fra område til område.

Den samiske åndelige salmesangstradisjonen som bygger på en særegen måte å synge på, særegne melodier til salmene, også når de synges på norsk, er truet. De læstadianske forsamlingene har også vært en bevaringsarena for denne salmesangen, der det i flere forsamlinger synges på den tradisjonelle måten. Arbeidet med koralbok til Sálbmagirji og Sálbmagirji II er et musikkfaglig arbeid knyttet til utvikling av system for å notere denne salmesangen, fordi eksisterende notasjon ikke er tilstrekkelig for å ivareta denne salmesangstradisjonen. Arbeidet skal også danne et kompetansegrunnlag til opplæring i ledsagelse av samisk salmesang.

Nyskriving av salmer, liturgi og kirkemusikk tar sikte på å videreføre samisk tradisjonsmusikk i ny form og i ny bruk. Liturgisk musikk kan også være viktige elementer i å synliggjøre et samisk innhold. Nyskriving av samiske salmer og oversetting av salmer fra andre språk og andre musikktradisjoner er også en fin måte å ta i bruk nye eller morderne musikkformer eller musikkformer fra andre kulturer. Salmeverksteder og andre tiltak som stimulere til skriving av salmetekster, komponering av salmemelodier og liturgisk musikk.

Flere nye samiske salmer har kommet til, flere av dem er synlig i Norsk salmebok 2013. For menigheter som ikke har egne samiske salmebøker, er det en god begynnelse å ta i bruk de samiske salmene som finnes i denne salmeboka. Den norske kirkes Salmedatabase er også et verktøy hvor man kan publisere samiske salmer.

Mens det finnes salmebøker på henholdsvis nord- og lulesamisk, mangler det en salmebok på sørsamisk. I dette området har nyproduksjonen av samiske salmer vært betydelig, og behovet for å samle salmer i en salmebok er tilstede. Det er gjort et arbeid av Saemien åålmege i samarbeid med Åarjelhsaemien Teatere med å samle og dokumentere kristen tradisjonsmusikk i sørsamisk språkområde. Behovet for å videreføre, og ikke minst ta vare på dette er vesentlig. Det er også viktig fordi en salmebok er et viktig bidrag til bevaring av språk. I dette arbeidet er det viktig at Den norske kirke har et aktivt samarbeid med Svenska kyrkan siden sørsamisk også snakkes på svensk side.

Bruk av joik som uttrykksform i kirkerommet er for mange et sårt og vanskelig tema. Ulikheter mellom områdene gir ulik bruk av, og holdning til, joik som en del av gudstjenesten eller kulturuttrykk i kirkerommet. For noen handler det om en sorg for at joik ikke får plass i det lokale gudstjenestelivet. For andre er dette en tradisjon som ikke hører til i kirkerommet. I debatten om joik som uttrykksform i kirkerommet er behovet for å beskrive kirkemusikkens funksjon viktig, samtidig som man også beskriver funksjonen til joiken som tradisjonsmusikk utfra et lokalt perspektiv. For eksempel så er det innenfor sørsamiske miljøer blitt utviklet nye samiske liturgier og ny kirkemusikk med utgangspunkt i den sørsamiske tradisjonelle musikkformen *vuelie*. Ved omtale av sørsamisk kirkemusikk, blant annet i media, er benevnelsen joik i kirka tatt i bruk. Ordet joik er imidlertid oversatt fra nordsamisk *juoigan* eller lulesamisk *juojgga*, som ikke nødvendigvis har samme bruksområde som *vuelie*.

Ved å ta utgangspunkt i den lokale konteksten, vil det være lettere for menigheter å vurdere om og eventuelt hvordan de vil bruke joik i kirkerommet. Et viktig prinsipp i arbeidet med samisk kirkemusikk er å la stedegengjøring og lokal tradisjonell bruk være en ramme. Respekt, romslighet og raushet kan danne rom for dialog.

Kirkerommenes utsmykninger er symboler på det hellige, på Gud. Kirkekunst, utsmykning, fargevalg og metoder spiller en rolle i formidlingen mellom mennesket og det hellige. For samer er det betydningsfullt at de gjenfinner symboler, fargevalg, materialer og metoder i kirkekunsten som bekrefter deres liv. Etter hvert som samisk kirkeliv har blitt mer synlig, har også behovet for liturgiske klær med samisk symbolikk, samt samisk utsmykning av kirker blitt tematisert. I 2017 ble det avduket et samisk alter i Nidarosdomen, noe som var en gledelig hendelse for samene. Synliggjøring av samisk tilstedeværelse i nasjonalhelligdommen er viktig, og forteller også at vi er to nasjoner, to folk, som deler tro og kirkebygg. Flere samiske prester har liturgiske klær med samisk symbolikk, det er gledelig. Samtidig så vet vi at for mange menigheter så er det mest sannsynlig at menigheter anskaffer seg liturgisk utstyr med samisk utsmykning som et supplement til de man har fra før. En måte å øke tilgangen på liturgiske klær og liturgisk utstyr med samisk utsmykning på kortere sikt, kan være at de tre nordligste bispedømmene anskaffer seg slikt utstyr som menigheter i bispedømmet kan låne.

Det er ikke laget spesifikke retningslinjer for bruk av tradisjonelle samiske symboler og mønstre i liturgiske klær og i kirkekunst. Det er et nødvendig arbeid. Utforming av kirketekstiler som stola og messehagel er et viktig med et faglig arbeid, men det har også en viktig overføringsverdi til trosopplæringa for barn og unge.

Den norske kirke er i dag synlig på mange samfunns- og kulturarenaer med betydning for folk der de er. I Tysfjord var den lokale menigheten med på å arrangere og de ansatte var synlig til stede under Mihá-konserten i mars 2018 (Stolthetskonsert). Gjennom et felles musikalsk løft var målet å skape solidaritet, engasjement, menneskelig overskudd og energi. Fokus var på glede og stolthet, blant annet at det er mange grunner til å være stolte over åpenheten som er vist omkring avdekking av overgrep som er skjedd mot barn og voksne i Tysfjord. Konserten ble arrangert for å minne om at overgrep ikke kun skjer i Nord-Salten, men er et samfunnsproblem. Slike tiltak kan være viktig for at kirken skal nå ut til flere samer. Kirken må også være synlig i samfunnet utenfor selve kirkebygget i de samiske samfunnet. Samiske festivaler, idrettsarrangementer og kulturelle arenaer er eksempler på arenaer. Det kan både være ved at kirken er med i eventuelle program eller at kirkens diakonale tilbud er synlig tilstede.

Kirkemøtet har oppfordret Kirkerådet og Samisk kirkeråd sammen med Nidaros, Sør-Hålogaland og Nord-Hålogaland bispedømmeråd til å styrke og koordinere satsingen på kirkelig kultur innenfor samisk kirkeliv. Det virker naturlig at Samisk kirkeråd har ansvaret for å lede dette arbeidet. Dette vil kreve økte ressurser.

4.7 Demokrati og likeverd

Kirkemøtet behandlet i 2007 en sak om kirkens Grunnlovsforankring, kirkelov og kirkeordning (sak KM 8/07). Ett av premissene som ble vedtatt som styrende for arbeid med kirkens ordning er dette:

Kirken har et særskilt ansvar for å ivareta samisk kirkeliv som en nødvendig og likeverdig del av Den norske kirke. Dette begrunnes i samenes sterke historiske tilknytning til Den norske kirke, samt i samenes status som urfolk i Norge.

I arbeid med ny kirkeordning som kan tre i kraft etter at Stortinget vedtar ny lovgivning på tros- og livssynsfeltet, følges dette prinsippet. Kirkemøtet gir med andre ord en dobbelt begrunnelse for forpliktelsen; i samenes sterke historiske tilknytning til Den norske kirke og i kirkens urfolksansvar. I den nye grunnordningen for Den norske kirke, så skal det tas inn en paragraf om samisk kirkeliv. Uttrykket «verne og fremme samisk kirkeliv», har vært benyttet i kirkeloven og denne formuleringen vurderes videreført i grunnordningen. Den nye kirkeordningen skal behandles av Kirkemøtet i 2020.

I forbindelse med høringen om forslag til ny lov om tros- og livssynssamfunn i 2017 er det fra kirkens side gitt uttrykk for at man ønsker at det i formålsparagrafen om Den norske kirke står noe om kirkens særlige ansvar for å ivareta samisk kirkeliv og at dette kan sies å være en del av Den norske kirkes ansvar som folkekirke. Målet for Den norske kirke er at samisk kirkeliv skal være livskraftig og likeverdig. En

fastsettelse i formålsbestemmelsen vil derfor ikke gå utover det ansvaret som Den norske kirke allerede har. Det vil tvert imot på en positiv måte bidra til en synliggjøring av at Den norske kirke som Norges folkekirke og inkludere det andre statskonstituerende folket i Norge. Når det i bestemmelsen står at Den norske kirke skal forbli en landsdekkende kirke, har Den norske kirke som utgangspunkt at den samiske befolkningen fortsatt skal få en likeverdig landsdekkende betjening. Konkret innebærer det at Den norske kirke bruker de tre offisielle samiske språkene.

Den norske kirkes demokratiske organer rommer samisk selv- og medbestemmelse. Selvbestemmelse i Den norske kirke skjer ved at det finnes egne demokratiske myndighetsrom der samer selv gis ansvar og mulighet til å utforme sitt eget kirkeliv (jf. KM 15/90). Dette begrunner eksistensen til Samisk kirkeråd, Saemien Åålmege og opprettelsen av Samisk kirkelig valg møte. Samisk medbestemmelse i kirkeledelsen sikres i dag blant annet gjennom særskilt samisk representasjon i de tre nordligste bispedømmerådene og dermed i Kirkemøtet, og ved at Samisk kirkeråd deltar i den forberedende rådsbehandlingen av saker til Kirkemøtet. Samisk kirkeråds leder fullverdig medlem av Kirkemøtet og har møterett i Kirkerådet. Samiske unge kan delta i kirkeledelsen ved at de tre nordligste bispedømmerådene sender samiske delegater til Ungdommens kirkemøte. I 2017 ble Samisk ungdomsutvalg opprettet av Samisk kirkeråd. Samisk kirkeråd er også med på å utnevne samiske representanter til ulike verv. De ulike samiske representantene må også kunne møtes utenom det samiske valg møtet for å kunne ha en arena hvor de kan drøfte spørsmål og utfordringer knyttet til samisk kirkeliv.

En ny tid vil føre med seg behov for endringer i kirkens organisering. Det har betydning for hvordan samisk kirkeliv blir ivaretatt i eventuelle endringer i kirkens struktur. I dag er det især to elementer i grunnstrukturen som i særlig grad har et samisk kirkeliv der samer er i majoritet. Det ene er Indre Finnmark prosti, som har en sentral rolle i ivaretagelse av samisk språk og kultur, og som da det ble opprettet, fikk dette spesielle mandatet. Det andre er Saemien Åålmege/Sørsamisk menighet som er en katekismemenighet for sørsamer. I dag finnes det ingen tilsvarende organ for lulesamisk kirkeliv. Uavhengig av hvordan man organiserer kirken fremover er det viktig at man vektlegger å skape gode samiske fagmiljøer som støtter opp om og forsterker samisk kirkeliv i menighetene.

At noen områder eller ressursmenigheter har et særlig ansvar, fritar ikke andre menigheter fra forpliktelsene til å inkludere samisk språk og samisk kirkelig tradisjon og kultur i sine menigheter. I tillegg til at tre av bispedømmene, Nord-Hålogaland, Sør-Hålogaland og Nidaros har forpliktelser på ivaretagelse av samisk språk som sine særoppgaver, er det andre bispedømmer som også har en samisk befolkning. Både Møre bispedømme og Hamar bispedømme har menigheter som er i tradisjonelt samisk bosettingsområde, og Oslo har som hovedstad en stor samisk befolkning som også skal ivaretas. Det er i tillegg samer bosatt i alle landets bispedømmer.

4.7.1 Saemien åålmege

Saemien åålmege er en samisk katekismemenighet som har som formål å fremme sørsamisk kirkeliv. Menigheten ble først etablert som en prøveordning i 2009 og i 2015 vedtok Kirkemøtet å etablere den som en fast menighet. Saemien åålmege ligger under Nidaros bispedømme mens virkeområdet for menigheten er hele det

sørsamiske området. Opprettelsen av menigheten imøtekom et lenge savnet behov og må sies å ha vært vellykket. Sørsamenes minoritetssituasjon kombinert med spredt bosetting over et stort bosettingsområde, krever særlige tiltak med hensyn til å skape arenaer for styrking og videreutvikling av sørsamisk kirkeliv. Med denne opprettelsen nådde Den norske kirke en viktig milepæl i arbeidet sitt med å styrke sørsamisk kirkeliv slik at det blir likeverdig og livskraftig. Opprettelsen av Saemien Åålmege har skapt en samisk menighetsarena hvor sørsamisk kirkelig fellesskap og identitet styrkes og utvikles. Det bidrar også til at samene selv mer aktivt kan ta direkte ansvar for å styrke alt som kan gjøres for å vekke og nære det kristelige liv blant samer.

Menigheten har aktiviteter som barne- og ungdomsarbeid, de har bidratt i utarbeidelse av sørsamisk 4-årsbok og de har konfirmasjonssamlinger. Videre gjennomføres pensjonisttreff, familietreff/familiesamlinger og diakonisamlinger. Sørsamisk menighet deltar i utgivelse av det sørsamiske kirkebladet Daerpies Dierie.

I tillegg til menighetsrettet arbeid, så utfører også Saemien åålmege ansatte kurs og opplæring av andre kirkelig ansatte for å styrke kunnskapen om samisk språket, kultur og samisk identitet blant dem. Fordi det er så få ansatte i Den norske kirke som har kunnskap om samisk språk, kirkeliv og samiske kristne tradisjoner så er dette viktig. Likevel er det viktig at det arbeidet ikke går utover det arbeidet som de ansatte skal gjøre for menighetens medlemmer. Det betyr at menigheten må få tilstrekkelige ressurser slik at det kan ivareta menighetens behov, samt bidra med kompetansehevning hos andre ansatte. Det er viktig å huske på at menighetens medlemmer og ansvarsområde strekker seg utover Nidaros sine geografiske grenser. Under Kirkemøtet behandling av saken om opprettelsen av Saemien Åålmege understreket derfor komiteen at *“at det må være tilstrekkelige ressurser til drift og videre utvikling av Saemien Åålmege i en fremtidig kirkeordning.”* (KM 14/15)

Nidaros bispedømmeråd har pekt på behovet for økt ressurs til stillingen som daglig leder i Saemien Åålmege. I tillegg understrekes viktigheten av at en 100 % sørsamisk språkmedarbeiderstilling blir opprettet. Det vil bidra til å at medlemmer av den sørsamiske menigheten kan betjenes på sitt eget språk med sin egen kultur som utgangspunkt. Det sørsamiske språket er svært truet, sørsamene er få og bor spredt – og er en minoritet i alle lokalmenigheter hvor de bor. Det finnes ingen språkstilling for sørsamisk språk i Den norske kirke, og Saemien Åålmege vil være den viktigste arenaen for å styrke kirken som arena for sørsamisk språk.

4.7.2 Samiske ungdommer og deres plass i kirkeliv og kirkens demokrati

Samiske ungdommer over 15 år har rett til å delta i kirkedemokratiet. Samisk ungdomsutvalg (SUNG) et rådgivende ungdomsorgan på nasjonalt nivå.

Primærgruppen av medlemmer til utvalget velges på bispedømmenes ungdomsting i henholdsvis Nord-Hålogaland, Sør-Hålogaland, Nidaros og Oslo bispedømme, og en delegat utnevnes av Sametinget.

SUNG bistår Samisk kirkeråd med innspill til saker og høringer, i tillegg til å ha selvstendige roller knyttet til samarbeid med andre organer, blant annet med søsterorganet Utvalg for ungdomsspørsmål (UFUNG). SUNG deltar også i Ungdommenes kirkemøte (UKM) etter gjeldende regler.

Samiske ungdommer har også en plass i Den norske kirkes ungdomsdemokrati gjennom at de deltar i bispedømmenes ungdomsting. Der velges det også samisk delegat fra bispedømmene til Ungdommenes kirkemøte. Her har også menigheter i tradisjonelt samisk bosetningsområde mulighet til å ivareta samiske ungdommers medbestemmelse i Den norske kirke ved å oppmuntre samiske ungdommer til å delta.

4.7.3 Den norske kirkes arbeid med urfolksspørsmål

Den norske kirkes arbeid med urfolksspørsmål har både en internasjonal og en nasjonal dimensjon, og knytter seg både til spesifikt kirkelige anliggender og til urfolks rettighetssituasjon generelt. Det er viktig for samisk kirkeliv å delta i prosesser som kan styrke arbeidet med samisk kirkeliv i et urfolksperspektiv. Kontakt med andre urfolk har gitt viktige impulser til arbeidet med samisk teologi- og kristendomsforståelse. Dette har i sin tur gitt viktige bidrag til arbeidet med samisk gudstjeneste- og liturgiarbeid.

Kirkenes verdensråds globale økumeniske urfolksnettverk opprettet i 2013 er en viktig samarbeidspartner og motor i dette arbeidet. Arbeidet drives av en referansegruppe som er utnevnt KV's generalsekretær etter forslag fra nettverket. Referansegruppa rådgir KV's generalsekretær og sentralkomite om strategier, aktiviteter og finansiering om urfolks arbeid. Den norske kirke har vært aktivt med i dette arbeidet. Samarbeidet med sentrale aktører i det kirkelige urfolksarbeidet vist seg å gi viktige impulser for interne prosesser i samisk kirkeliv. For det andre har det samiske bidraget vist seg å ha betydning for det internasjonale urfolksarbeidet i KV og LVF. Urfolk generelt tilhører verdens fattigste og mest marginaliserte befolkninger og kommer ofte fra kirker med små ressurser. Få land med urfolk er i samme posisjon til å bidra i det kirkelige internasjonale urfolksarbeidet som Norge. Praksis med å sikre samisk representasjon i Den norske kirkes delegasjoner i sentrale internasjonale/økumeniske fora skal derfor videreføres. Det også et argument for at deler av Den norske kirkes årlige økonomiske støtte til KV og LVF bør øremerkes urfolksarbeidet i disse organisasjonene.